

A EVOLUCIÓN DO DEREITO GALEGO DESDE A CONSTITUCIÓN ATA O MOMENTO ACTUAL

Aurelia Álvarez Blanco

Directora da Escola de Ciencias Empresariais
da Universidade da Coruña

O dereito civil de Galicia veuse configurando historicamente coma un ordenamento xurídico de marcado carácter consuetudinario e de vocación netamente rural. Esta situación está cambiando nos nosos días en que a promulgación da Constitución de 1978 ó consagrar no seu título VIII a capacidade de autonormación das comunidades autónomas posibilita a adaptación dos históricos dereitos forais ás necesidades actuais da sociedade. Neste contexto, o presente traballo pretende ofrecer unha visión, sequera sucinta, das normas dictadas na nosa Comunidade Autónoma nos últimos anos con incidencia no ámbito civil. Obsérvase a preocupación do lexislador por cuestións xa non exclusivamente pertencentes ó ámbito rural, pois ó lado da regulación de arrendamentos históricos e de montes veciñais en propiedade colectiva, aparecen as fundacións, xunto coas regulacións sistemáticas do dereito civil de Galicia.

Na análise da normativa pretendemos proporcionarlle unha visión global ó lector da normativa analizando non soamente o dereito positivo, senón tamén a doutrina legal e xurisprudencial máis autorizada na materia.

O presente traballo trata simplemente de proporcionarlle materiais ó lector e estudioso no dereito civil da nosa comunidade, para abrir novas vías de investigación nuns temas que, entendemos, fundamentais, para

os efectos de conseguir configurar un novo dereito galego que reúna os conceptos tradicionais cos máis novidosos, e que poida supera-la imputación que ás veces se lle fai ó dereito galego, coma a outros dereitos privados autonómicos, de ser un dereito esclerotizado e de laboratorio xurídico. Como vemos, o noso dereito civil analiza cuestións vivas e con grande incidencia social. Vallan estas páxinas como unha achega para reivindicar-lo dereito civil de Galicia e para situalo no lugar que estimamos lle corresponde.

1. A Lei 7/1983, do 22 de xuño, de réxime das fundacións de interese galego e Lei 11/1991 do 8 de novembro que modifica á anterior

Esta lei é consecuencia do artigo 27 do Estatuto de Autonomía galego que lle atribúe competencia exclusiva nesta materia á Comunidade Autónoma. O citado artigo é distinto a outros homólogos das distintas comunidades autónomas nos cales a competencia se atribúe sobre as fundacións que «*desenvolvan principalmente as súas funcións no seu territorio*».

A institución fundacional estivo influída ata época recente por diversas leis, a maioría de finais do século XIX e principios do XX e é unha cuestión sempre pendente o acometer unha regulación de tipo xeral. Recentemente regulou mediante a Lei 30/1994 do 24 de novembro, de *fundacións e de incentivos fiscais á participación privada en actividades de interese xeral*.

Manuel Bouzas Costa¹ analiza a lei galega á luz da precitada lei estatal e fíxase nos elementos característicos de toda fundación, e destaca as principais diferencias entre unha e outra lei. En primeiro lugar destaca que na lei estatal se define a fundación como organización mentres que a lei galega, segundo o citado autor, omite expresamente esa mención, no entendemento de que «*la idea de actividad organizada (esto es una estructura en lo estático, que permita, en lo dinámico, la promoción, programación y realización del fin fundacional) se genera en la voluntad del fundador*».

A Lei de réxime das fundacións de interese galego consta dun título preliminar, un título I e un título II distribuídos en 24 artigos, catro disposicións adicionais e dúas transitorias, e, é importante non só porque regula unha institución que na compilación non se contempla e cunha inclusión que no dereito especial de Galicia viña reclamando a doutrina, senón ó meu xuízo porque é a primeira lei galega despois da Constitu-

¹ BOUZAS COSTA, M.: «Legislación civil especial: Fundaciones, arrendamientos históricos, concentración parcelaria», en AA.VV.: *Derecho Civil Gallego*, Ed. CGPJ e Xunta de Galicia, Madrid, 1996, páxinas 413 e ss.

ción que afecta a materias de dereito civil. Hai que sinalar que se ben o seu contido é máis propio do dereito administrativo, tamén participa en moitos aspectos do dereito civil e en concreto do dereito civil galego. En efecto, a lei examinada establece o protectorado da Xunta de Galicia atribuíndolle as facultades necesarias para garanti-lo cumprimento da vontade dos fundadores e incluso para asumir provisionalmente a xestión das actividades da fundación, no caso de que careza de órgano de goberno, porque este estivese suspendido nas súas funcións por decisión xudicial ou porque o padroado non se reunirse ó longo dos exercicios consecutivos.

2. A Lei 7/1987, do 10 de novembro, sobre a compilación de dereito civil de Galicia

Na exposición de motivos desta lei, dise que Galicia, despois de constituírse como Comunidade Autónoma, asume como unha das súas tarefas principais a defensa da súa identidade e dos seus intereses, tal e como sinala o primeiro dos artigos do Estatuto de Autonomía.

No relativo á citada defensa, o exercicio da potestade lexislativa que lle corresponde a Galicia en materia do seu dereito civil supón un feito notable polas súas consecuencias na realidade histórica das súas normas e institucións, e, sobre todo, pola potencialidade que ó abeiro do disposto no artigo 27.4 do Estatuto, debe levar ó seu desenvolvemento de cara á formación dun corpo xurídico civil propio, autonómico e parlamentariamente establecido.

A existencia dun dereito civil galego previo á Constitución fixo posible que a Comunidade Autónoma de Galicia puidese asumir no seu Estatuto, e con carácter exclusivo, a competencia sobre a súa conservación, modificación e desenvolvemento, pero non determinou que este último se tivese que circunscribir ós supostos institucionais recollidos no texto non completo da compilación aprobada pola Lei do 2 de decembro de 1963.

A tarefa que lles corresponde realizar ós poderes públicos galegos, e entre eles especialmente ó Parlamento, en materia de dereito civil, implica o desenvolvemento dunha liña abertamente constitucional e nitidamente autonomista que xunto coa necesaria renovación das disposicións da compilación terá que crea-las que necesiten as institucións non recollidas nela.

Acóllese así o lexislador á tese xa exposta no seu momento no presente traballo de que constitucionalmente nada determina que a expresión «desenvolvemento» leve a que só se poida desenvolver o que estea recollido en cada unha das compilacións anteriores á Constitución e en concreto no que a nós nos afecta a galega de 1963.

Sinala Lorenzo Merino² que «la necesaria armonización con el orden constitucional y estatutario de los preceptos de la Compilación demandó básicamente, la reforma del párrafo 1 del artículo 2 y dela Disposición Final segunda de la misma a fin de introducir, respectivamente, el principio de que el Derecho propio de Galicia en materia de Derecho civil era aplicable a su territorio con preferencia a cualquier otro, expresión tomada del artículo 38.1 del Estatuto, y el correlativo de que, en lo no previsto por él, regiría como supletoria la legislación civil del Estado que no fuese de directa aplicación general».

Sinala o citado autor a incongruencia que supuña a redacción da disposición final primeira cando establecía que as normas de dereito civil de Galicia escritas ou consuetudinarias, se substitúan polas da compilación, cando a propia exposición de motivos reconecía o seu carácter incompleto, así como a necesidade de integrar no futuro aquel texto coas institucións non recollidas de acordo coa visión claramente autonomista do lexislador.

Modifícase tamén o artigo 47 parágrafo 2º relativo á compañía familiar galega para substituí-lo orixinal «la mujer casada tiene personalidad propia y es, con relación a la compañía de condición igual a su marido» por «el hombre y la mujer casados forman parte de la Compañía con plena igualdad jurídica».

Igualmente, en sede de compañía familiar galega, o artigo 53 a) relativo ás formas de modificación da compañía, suprímese a expresión «su interdicción civil», simplemente porque é unha pena suprimida do ordenamento xurídico español.

Modifícase o artigo 90 para suprimi-lo seu parágrafo 2º é dicir en materia de comunidade de augas na que o exercicio do dereito dos comuñeiros se debía acomodar no posible ás normas da Lei de axuizamento civil para o apeo dos foros, por razóns obvias de desaparición da institución do foro. Tamén se suprime a disposición adicional, que remitía á elaboración pola comisión compiladora cada dez anos dunha memoria sobre as dúbidas e dificultades que tivera orixinado a compilación.

Modifícanse as disposicións finais primeira e segunda. A primeira dispuña, como xa vimos, que as normas de dereito civil especial de Galicia escrito ou consuetudinario, vixente á promulgación desta compilación, quedan substituídas polas contidas nela. E na nova a lei redáctase como segue: as normas de dereito civil de Galicia, escrito ou consuetudinario, vixente á promulgación da compilación do 2 de decembro de 1963, se substituirán polas contidas nela, ademais da competencia exclusiva da Comunidade Autónoma de Galicia sobre o dereito civil galego, en canto á súa conservación, modificación e desenvolvemento.

² LORENZO MERINO, F: «Prólogo» a la *Ley de Derecho Civil de Galicia*, Ed. Tecnos, 1995, páxina 17.

A disposición final segunda estableceu (a diferencia da regulación anterior e na que se sinala que en todo o non previsto na presente compilación rexerán os preceptos do Código Civil) que en todo o non previsto polas disposicións do dereito civil de Galicia, rexerá supletoriamente a lexislación civil do Estado que non sexa de directa aplicación xeral.

Suprímese a disposición final terceira da compilación que derogaba algunhas normas vixentes á súa entrada en vigor.

Modifícase tamén a disposición transitoria terceira, substituíndose a frase «*las aparcerías actualmente en vigor quedan sometidas a las normas de esta compilación*» pola de «*las aparcerías vigentes a la entrada en vigor de la Ley 147/1963, de 2 de diciembre, se someten a sus normas*» e a frase «*a la entrada en vigor de la Compilación*» pola de «*a la entrada en vigor de la Ley 147/1963 de 2 de Diciembre*».

Modifícase a disposición transitoria cuarta substituíndose a frase «*actualmente concertadas*» pola de «*concertadas a la entrada en vigor de la Ley 147/1963, de 2 de Diciembre*» e a frase «*en la Compilación*» por la de «*en la Ley 147/1963, de 2 de diciembre*».

Por último a Lei 7/1987, do 10 de novembro, sobre a compilación do dereito civil en Galicia, contén unha disposición derogatoria que di o seguinte: «*en tanto en cuanto pudiesen conservar alguna vigencia, se consideran definitivamente derogados el Título I, suprimiéndose sus artículos del tres al cuarenta y seis*», é dicir todo o relativo a foros, subforos e outros gravames análogos, e as disposicións transitorias primeira e segunda por conter normas relativas ós foros.

Igualmente queda derogado, en tanto en canto non estivese xa derogado, o capítulo 1º do título V da Lei 147/1963 do 2 de decembro, suprimíndose os seus artigos 88 e 89, relativos á comunidade en materia de montes, que sería materia de regulación especial.

Polo tanto podemos concluír que esta lei inicia o proceso de autonomía do dereito civil galego; trátase dunha norma que emana do Parlamento Galego a resultas dunha proposición de Lei do grupo socialista defendida polo relator D. Pablo Sande García³ e que se expresaba da seguinte maneira na súa presentación:

«Estamos a soste, señor Presidente, que desenvolve-la chamada Compilación del Derecho Civil Especial de Galicia, a incompleta xa daquela, no 63, Compilación, como axiña amosaron, debo recoñecelo, non poucos xuristas galegos e como concluíron distintos congresos xurídicos tamén galegos. Para nós, señor Presidente e discúlpeme por lle repetir á Cámara algo que xa dixen nesta mesma Tribuna hai certo tempo, a decisión política que representa o exercicio da potestade lexislativa en materia de

³ Intervención do parlamentario Pablo Sande García no Parlamento Galego, en DS núm. 54, do 12 de maio de 1987.

Dereito civil galego ten que pasar por desenvolvelo en clave abertamente constitucional e nidiamente autonomista. É dicir, sen se limitar ó regulado na Compilación. Debotado así, xa que logo, un desenvolvemento do Dereito Civil Galego, cinguido os supostos institucionais regulados na Compilación, acertar cunha lexislación civil galega que o imperioso anovamento das disposicións da moi mentada Compilación encane as que precisen as institucións no recollidas na mesma, desta potencialidade abrangue, unha sorte de reto, outro reto xurídico e político pendente, que só chegados a súperalo contribuirá a testemuñar que este Parlamento cando menos sí naceu. Un Parlamento, este, que de tomar en consideración a proposición de lei que defendo, verdadeiramente asentará un sinxelo, mais necesario, alicerce para ese acaído desenvolvemento do Dereito Civil galego e, ó tempo, para afortalar e fornece-la identidade de Galicia».

O mesmo relator xa adianta que a proposición de lei que defende ten que se-la primeira etapa do desenvolvemento do dereito civil galego, no sentido xa citado de non referirse unicamente ó dereito compilado, nin tampouco ó dereito non escrito, senón a chegar a desenvolver un corpo completo del, se ben nesta primeira etapa, coa proposición de lei só se trata de incorpora-la Compilación do dereito civil especial de Galicia de 1963, coas modificacións que se lle propoñen, ó ordenamento xurídico galego.

3. A Lei do 13/1989, do 10 de outubro, de montes veciñais en propiedade colectiva

Para recorda-la orixe histórica desta forma de propiedade, unha vez máis neste traballo temos que remitirnos á tese maioritariamente aceptada pola doutrina que sostén que o home no estado máis primitivo, pero xa organizado en tribos ou posuía a propiedade da terra en común con tódolos seus membros (a chamada propiedade xermánica ou en propiedade colectiva), e que na evolución subseguinte se fan privativos de cada clan ou familia os terreos lindantes á vivenda e só quedaran en propiedade colectiva os terreos afastados ou circundantes da aldea.

Castro Somoza⁴ cre que ó nace-lo municipio como entidade con personalidade xurídica propia fai que se lle atribúa a titularidade dos montes que antes pertencían á *veciña* ou *pobo* e isto por dous motivos, un, porque o noso dereito patrio segue a tradición romanista e non a xermánica e naquela non se coñece a propiedade en propiedade colectiva. O outro motivo é que os municipios coincidían xeralmente coa *veciña* ou *pobo* na súa extensión e por isto a Administración podía pensar que desta

⁴ CASTRO SOMOZA, J. L.: «Montes Veciñais mancomunados», en AA.VV.: *Manual de Dereito Galego* T.II, Ed. EGAP, Santiago 1996, páxina 366 e ss.

maneira non se producía ningunha desamortización respecto ós seus antigos titulares.

Sen embargo, en Galicia as cousas non discorreron de forma pacífica nesta evolución, e isto fundamentalmente porque os núcleos de poboación, certamente dispersos, non coincidían exactamente cada un cun municipio, senón pola contra varios deles formaban moitas veces un municipio e non todos eles eran titulares de montes en propiedade colectiva co que se produciron grandes litixios porque a titularidade dos montes non lles correspondía ós mesmos veciños que agora constituían o municipio.

Esta forma de propiedade, por outro lado, formaba parte do acerbo propio do pobo galego, como manifestación de dereito consuetudinario desde tempo inmemorial e que chocaba co dereito escrito oficial e centralista. Este dereito propio de Galicia foi recoñecido polos tribunais galegos pero tamén polo Tribunal Supremo, non obstante a abundante lexislación na materia por parte do Estado que trataba de ignora-la dita realidade social.

A primeira lexislación que podemos citar neste sentido é a Real orde do 22 de maio de 1848 que no seu artigo primeiro dispuña que *«la legislación administrativa vigente no reconece la diferencia que se pretende establecer entre los montes del común de los pueblos y del común de los vecinos»*. Así mesmo, as leis desamortizadoras, a lexislación de réxime local aplicada polos concellos e a propia Lei hipotecaria trataron de outorgarlle definitivamente a titularidade dos ditos bens a esas entidades xurídicas que comezaron a interferir, como sinala García Caridad⁵, no dereito de propiedade que sobre os montes veciñais en propiedade colectiva ditiñan os veciños das parroquias, aínda que en Galicia polas súas especiais circunstancias socioxeográficas, a organización municipal non logrou desmontar as estruturas consuetudinarias do réxime destas propiedades comunais. Sen embargo, a raíz da creación do patrimonio forestal do Estado, que tiña entre as súas finalidades a repoboación forestal dos montes en propiedade colectiva a través do denominado consorcio, xa porque lle resultara máis cómodo negociar cos municipios, xa por crer que eran os verdadeiros titulares, desentendeuse dos antigos titulares, os veciños que os viñan utilizando, e empregou como únicos interlocutores ós concellos.

A consecuencia inmediata foi a enorme conflictividade que se produciu nas distintas comunidades veciñais por esta razón, que unhas veces acudían ante os tribunais de xustiza para dirimirlas súas controversias (xa sinalamos noutro momento que os ditos tribunais galegos soían am-

⁵ GARCÍA CARIDAD, J. A.: «Comentario de los artículos 88 y 89 de la Compilación gallega» en ALBALADEJO, M. (dir.): *Comentarios al Código civil y Compilaciones forales. Compilación gallega* T. XXXII, Ed. EDERSA, Madrid, 1979, páxinas 215 e ss.

para-las reivindicacións dos comuneiros), e, outras veces acudiron a métodos máis expeditivos que foron desde a violencia contra os usurpadores, ata incendios provocados, todo isto como consecuencia da escasa sensibilidade dos poderes públicos da época cara a esta forma peculiar de propiedade colectiva existente en Galicia desde tempos remotos.

Hai que esperar a 1957 para que se recoñeza legalmente a existencia dos montes veciñais en propiedade colectiva por unha lei do 8 de xuño dese ano que no seu artigo 4 parágrafo 3 di: «*la presente ley reconoce y reglamentará la existencia en las provincias de La Coruña, Lugo, Orense y Pontevedra de montes pertenecientes en común a los vecinos de las consuetudinarias demarcaciones parroquiales, que serán vinculados a los Ayuntamientos respectivos, los cuales regularán el disfrute de sus aprovechamientos de manera que, sin perjuicio de los intereses generales de cada municipio, reciban una justa participación los vecinos con derecho a los mismos*». Esta lei tivo o seu correspondente regulamento do 22 de febreiro de 1962, que non engade nada novo en canto ó recoñecemento da institución tratada.

Dado que, nese momento, se estaba procedendo á redacción da Compilación do dereito civil especial de Galicia, decidiuse que sería conveniente que nela se tratase de facer unha regulación propia de tan importante forma de propiedade galega. Agora ben, como xa vimos, só se lle dedicaron dous artigos a tan importante institución, sen que nos pareza xustificación para esta insuficiente normativa as circunstancias negativas en que se tiveron que mover os redactores da compilación, os cales se aprestaron precipitadamente a transixir en aras de certos e non confesados perigos que a asexaban.

Tras varios intentos do Goberno central para lograr atribuírlles definitivamente os montes veciñais en propiedade colectiva ós concellos chégase, despois de obter un certo acordo de personalidades e organismos galegos, á Lei do 27 de xullo de 1968 e ó seu regulamento do 26 de febreiro de 1970. Esta lei recibiu críticas favorables en xeral pero non no relativo ó intervencionismo municipal.

Xa nos albores da democracia prodúcese unha nova Lei de montes o 11 de novembro de 1980, na que se suprime calquera intervencionismo municipal.

Como consecuencia da aprobación do Estatuto de Autonomía de Galicia, que recoñecía, no seu artigo 27.11, competencia exclusiva en materia de réxime xurídico de montes veciñais en propiedade colectiva, o Parlamento Galego elaborou e aprobou a Lei do 10 de outubro de 1989 *de montes veciñais en propiedade colectiva*, así como o seu regulamento do 4 de setembro de 1992.

A exposición de motivos da citada lei, comeza dicindo que os montes veciñais en propiedade colectiva son unha das poucas formas de propiedades de terras en común que lograron sobrevivir á organización muni-

cipal do século XIX e ó fenómeno desamortizador. É rechamante que unha forma tan orixinal e tan nosa non fose obxecto de regulamentación específica ata fai soamente vinte anos.

Como sinalamos xa, a Lei do 27 de xullo de 1968 de montes veciñais en propiedade colectiva, recoñeceu a figura pero coa negativa inxerencia municipal, e, a posterior do 11 de novembro foi un pouco máis alá que a anterior e efectivamente suprime todo intervencionismo estatal, pero presentaba numerosas limitacións, por iso a citada exposición de motivos di que a nova lei «*propone dar respuesta a la necesidad de una regulación realista de los montes vecinales en mano común propiedad peculiar y bien característica de Galicia, tantas veces puesta de manifiesto por los expertos, reivindicada por los campesinos y reclamada por la propia realidad económica*».

Recoñécese a natureza privada destas terras, que terán como titulares as comunidades veciñais que habitualmente as viñan gozando, liberándose de vínculos que as desnaturalizan, referíndose á función social que debe cumprir toda propiedade á luz do artigo 33 da Constitución e ó sometemento ó seu interese xeral, como non podía ser doutro modo.

Efectivamente, xa no artigo 3º da lei autonómica se di: «*La propiedad de los montes vecinales en mano común, con independencia de su origen, es de naturaleza privada y colectiva, correspondiendo su titularidad dominical y aprovechamiento, sin asignación de cupos, al conjunto de los vecinos titulares de unidades económicas, con casa abierta y residencia habitual en las entidades de población a las que tradicionalmente hubiese estado adscrito su aprovechamiento, y que vengan ejerciendo, según los usos y costumbres de la Comunidad alguna actividad relacionada con aquellos*».

Sen embargo o regulamento do 4 de setembro de 1992 non ten ningún reparo en declarar que os montes veciñais en propiedade colectiva son bens de utilidade pública e que por isto o seu réxime xurídico participa tanto do dereito público coma do privado.

A propia lei comentada, a pesar de declara-la titularidade privada dos montes veciñais en propiedade colectiva, introducía unha vez máis a intervención administrativa no título V que leva a rúbrica «Protección e xestión preventiva», establecendo no artigo 27 a xestión preventiva dos montes comunais pola Consellería de Agricultura en dous supostos: a) cando se produza unha situación de desaparición ou extinción da comunidade de veciños e ata en tanto en canto non se reconstituía esta e b) cando se declare a situación de grave abandono ou degradación do monte veciñal.

Pola súa parte a exposición de motivos do Regulamento de 1992 fala de «*un protectorado semellante ó existente respecto das fundacións*» que reside na Xunta de Galicia, e en concreto na Consellería de Agricultura.

Por outra parte, a Lei autonómica sobre montes veciñais en propiedade colectiva de 1989, no seu artigo 2 declara que estes montes son

bens indivisibles, inalienables, imprescritibles e inembargables, non estando suxeitos a ningunha contribución de base territorial nin á cota empresarial da Seguridade social, características todas elas propias dos bens de dominio público.

4. A Lei 3/1993, do 16 de abril, das parcerías e dos arrendamentos rústicos históricos de Galicia

A lei ten por obxecto o establecemento do réxime xurídico e a regulación das parcerías e arrendamentos rústicos históricos, entendendo por tales aqueles que se pactaron con anterioridade á vixencia da Lei do 1 de agosto de 1942, sexa cal for a súa procedencia xurídica inicial, e que compoñen no seu conxunto unha institución propia de Galicia.

É pois unha lei galega que procede do Parlamento de Galicia e que trata de regular unha materia no exercicio da competencia asumida estatutariamente no artigo 27.4 (competencia sobre a conservación, modificación e desenvolvemento das institucións do dereito civil galego).

O seu ámbito de aplicación son os arrendamentos rústicos e as parcerías históricos considerándose como tales os que existisen con anterioridade á Lei do 1 de agosto de 1942.

A lei que analizamos crea, no seu artigo 3º, o Rexistro das parcerías e dos arrendamentos rústicos históricos, dependente da Consellería de Agricultura, Gandería e Montes, ante a cal se instruirá o expediente contradictorio necesario para a inscrición.

A citada lei declara prorrogados os arrendamentos e parcerías ós que se aplica ata o 2005, salvo no caso de que á súa entrada en vigor o arrendatario ou parceiro cumprira sesenta anos, suposto no cal se prorrogarán ata que acaden a idade de xubilación. Durante a vixencia da lei as rendas poderán ser revisadas de acordo cos aumentos que experimenten os produtos da agricultura.

Establécese, ademais, o procedemento para acceder á propiedade polos arrendatarios e os parceiros polo prezo que resulte da media aritmética entre o valor catastral e o valor en venda actual das terras análogas pola súa clase e situación dentro do termo municipal ou comarca. Se non se chega a un acordo entre as partes, estas poden acudir á Xunta de Estimación Provincial das Parcerías e dos Arrendamentos Rústicos Históricos, que tamén se crea pola mesma lei. A Xunta de Galicia obrígase a establecer medidas dirixidas a facilita-lo acceso á propiedade dos arrendatarios e parceiros dos arrendamentos e parcerías históricos. Por outra parte, o propietario poderá reclama-la finca arrendada ou dada en parcería trala xustificación da súa necesidade inescusable como único medio de subsistencia, sempre que se comprometa a explota-la finca por si

mesmo. Caso de exercitar este dereito procederá a indemnización polas melloras, pero tamén polo lucro cesante que sexa consecuencia da rescisión do contrato e por tanto da actividade empresarial que se viña exercendo. De non producirse acordo sobre a indemnización e a necesidade do rescate, serán os tribunais ordinarios os que decidan.

Outra peculiaridade desta lei é que permite que se a parcería comprendese casa de labranza na que habitasen o arrendatario ou o parceiro, e non tivesen ningunha outra vivenda, aqueles continuasen habitando en arrendamento a casa, así como un 10 por cento da finca, cun máximo de 0,25 Ha., ata o seu falecemento e do seu cónxuxe, pagando a renda pertinente que sexa a usual na comarca para casa e fincas análogas.

Podemos concluír que se trata dunha regulación semellante á que deron os sucesivos decretos ós arrendamentos de tempo inmemorial ós que se refire o Código civil, pero coas peculiaridades propias do dereito consuetudinario galego coma o relativo ás parcerías de lugar acasurado, así coma a creación do Rexistro e xuntas de estimación provincial das parcerías e dos arrendamentos rústicos históricos. Finalmente cabe sinalar que se instaura con esta lei un réxime xurídico que participa tanto do dereito público coma do privado.

5. A Lei 4/1995, de dereito civil de Galicia

Coa Lei 7/1987 integradora da compilación no dereito autonómico galego púxose fin a unha situación cando menos chocante, posto que o chamado dereito civil especial galego, ata entón, estaba contido nunha lei estatal, a compilación de 1963, e non nunha lei procedente do órgano lexislativo propio de Galicia, o Parlamento Galego. Trala citada lei aparece a Lei 4/1995 que, en canto ó seu nacemento, queda sobradamente xustificada coas palabras do presidente do Parlamento de Galicia na sesión e na que se aprobou: *«la existencia desde siglos de un Derecho civil propio, surgido del uso y la costumbre, asentado en la conciencia colectiva nacional y proyectado a través de instituciones referentes a la materia jurídico-patrimonial, familiar y sucesoria, precisaba de un cuerpo normativo que, superando una reglamentación de origen estatal, obsoleta y apendicular, naciera del propio ámbito de competencias y recogiera y actualizara dichas instituciones de acuerdo con la realidad social de los tiempos que estamos a vivir»*.

O citado autor fai unha referencia a que na lei se poden encontrar rastros das dúas tendencias enfrontadas á hora de elaborala, a saber, a que segue fiel á tradición xurídica con base no uso e o costume e a que podemos chamar «moderna», que se ben acepta a tradición, o uso e o costume non por iso descarta a actualización do dereito foral galego de acordo coa realidade social actual. Estas tendencias estaban representa-

das respectivamente polo informe do *Consello Galego da Cultura* e pola *Comisión de Dereito Civil* constituída polo Parlamento de Galicia o 9 de maio de 1988, da que era membro e que coordinaba Sande García. Os traballos presentados diverxían en varios aspectos certamente importantes tales como a xerarquía normativa, ou o mantemento de determinadas institucións como parte do dereito foral galego.

A exposición de motivos, despois de xustificar as institucións reguladas na lei e tamén as posibles exclusións, sinala que «*estamos ante un dereito vivo de Galicia. Nado nos campos galegos, como emanación singular dun rico dereito agrario, desbordado hoxe, incluso na vida cotidiana das súas urbes. Lonxe da preocupación de calquera tentación arqueolóxico-xurídica, a lei pretende regular institucións válidas para os intereses e necesidades do pobo galego*». Respecto a esta afirmación, Sande García⁶ sinala que, pese ás pretensións do texto que acabamos de citar, na Lei de 1995 recollen os fósiles que xunto cos foros, xa derogados, conformaban o «*antro*» de institucións arcaicas da Compilación de 1963 (expresión tamén empregada por Menéndez-Valdés⁷, que Sande estende incluíndo algunhas outras figuras non mencionadas polo primeiro como a *casa* e a *veciña*). Ó seu xuízo, estas institucións incorporáronse como consecuencia de terse acollido o lexislador autonómico a esa posición tradicional que fai residir todo o dereito foral galego no costume e a tradición; posición que fora mantida polo *Consello da Cultura Galega*, o cal, na introducción do seu informe, xa indica que no traballo tratou de evitar calquera tentación de elaborar un texto legal na marxe do que sempre se considerou a tradición xurídica galega.

Xa dixemos noutro lugar do presente traballo que Sande pertence ó sector da doutrina que entende que é no dereito sucesorio onde reside a especialidade do dereito galego e sobre todo a súa parte máis vivida.

Pola súa parte, Baldomero Cores Transmonte⁸ sinala que tanto ó lexislador da Compilación galega de 1963 como ó da lei de 1995, se lles presentou o problema das institucións vixentes a incluír e que non faltaron críticas tanto a un lexislador coma a outro acusándoos de arcaísmo e de facer arqueoloxía xurídica. Non obstante este autor considera que eses

⁶ SANDE GARCÍA, P., «O Dereito civil de Galicia: unha actualización imposible á luz da historia», en AA.VV.: *La modernización del Derecho civil*, Ed. Fundación Alfredo Brañas, Santiago, 1994, páxinas 153 a 156.

⁷ MENÉNDEZ-VALDÉS GOLPE, E., *Las particularidades de Derecho patrimonial en el noroeste de España ante la compilación gallega y el Código Civil*, S. E., BECERREÁ, 1964, páxina 77.

⁸ CORES TRANSMONTE, B.: «A Ley 4/1995, de Dereito civil de Galicia, Primeira parte: Título preliminar, parte final e preámbulo», en *Crónica Parlamentaria*, páxinas 292 e 293.

cualificativos se lle poden aplicar moi ben ó Código civil e sen embargo este é un texto reverenciado pola maioría dos xuristas.

As críticas aumentaron sobre todo polo mantemento de institucións coma os *muíños de herdeiros* que a maioría da doutrina sostén que non ten ningunha vixencia, e non parece suficiente xustificación que nalgún lugar perdido existise un en funcionamento.

Neste sentido o presidente do Parlamento Galego cando se elaborou a lei Victorino Nuñez⁹ sinala que «*precisamente a Lei do dereito civil de Galicia é froito dun desexo de adaptación das típicas institucións civís de Galicia ós novos tempos e, mesmamente, da revisión nese corpus iuris civilis de figuras ancestrais case esquecidas polo desuso*».

Un exame, necesariamente exíguo nun traballo como o presente, do texto legal comentado fainos achegar en primeiro lugar ás fontes formais do dereito galego. Nesta materia, o artigo 1º sinala que o dereito civil de Galicia está integrado polos usos e costumes propios e polas normas contidas na presente lei, así coma polas demais leis galegas que o conserven, desenvolvan ou modifiquen, e, o artigo 2 parágrafo 2º di que o dereito galego se interpretará e integrará desde os principios xerais que o informan, os usos, os costumes, a xurisprudencia e a doutrina que encarna a tradición xurídica galega. Por último, no artigo 3º, dispónse que se aplicará o Código civil e as demais leis civís comúns cando, ó faltaren costumes e leis civís galegas, esas normas non se opoñan ós principios do ordenamento xurídico galego.

Non serán aplicables os usos e costumes cando fosen contrarios a leis imperativas. Así pois, podemos dicir que as fontes formais son as normas legais, os usos e costumes e tamén os principios xerais do dereito galego, estes últimos ó falta-las dúas primeiras¹⁰. Pero ademais establécese unha xerarquía das fontes ó dicir que os usos e os costumes non serán aplicables cando sexan contrarios a leis de carácter imperativo, queda así claramente establecida a xerarquía das fontes. Os principios xerais servirán como fonte en defecto das anteriores pero tamén como integradores do ordenamento xurídico galego, e a xurisprudencia tampouco será fonte formal seguindo a tradición do dereito español. O Código civil e demais leis civís comúns aplicaranse en defecto de tódalas fontes anteriores, o mesmo que tódalas normas de carácter internacional ou supranacional que pasaran a formar parte do ordenamento xurídico xeral de acordo coas leis.

⁹ NUÑEZ RODRÍGUEZ, V. «Presentación», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992, páxina I.

¹⁰ SEOANE IGLESIAS, J.: «Unha aproximación as fontes do Dereito civil de Galicia», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992, páxinas 28 e 29.

Os artigos 4 e 5 refírense á aplicación do dereito galego no ámbito territorial e persoal respectivamente. No territorial aplicarase en toda a comunidade galega; e, no persoal, a veciñanza civil galega determinará a aplicación do dito dereito aínda que os galegos residan fóra de Galicia, salvo naturalmente os conflitos de leis que poidan presentarse e que deben ser resoltos polo dereito internacional ou interrexional privado. Ó tratar este tema Pena López¹¹ sinala que, a partir da lei que comentamos, o dereito galego aplicarase só no territorio da Comunidade Autónoma galega e só nela, e que a precisión é importante posto que, durante a vixencia da Compilación de 1963, o seu artigo 1 estendía a súa aplicación ós territorios limítrofes das provincias de Oviedo, León e Zamora no relativo ós foros e á compañía familiar galega, cando se puidesen acreditar tales costumes. Ó pasa-las citadas provincias a pertencer a distintas comunidades, dentro do novo estado autonómico, cada unha coa súa propia potestade lexislativa, unha lei autonómica non pode ir máis alá do seu propio territorio. Non obstante, a Lei 7/1987, do 10 de novembro, *sobre a Compilación do dereito civil de Galicia*, no seu artigo 1º, recoñecía que as disposicións do dereito civil de Galicia se aplicaran no territorio da Comunidade Autónoma galega, sen prexuízo da vixencia que poidan ter noutros ámbitos territoriais, ó abeiro da correspondente normativa autonómica ou estatal.

Precisamente di o citado autor, por esta circunstancia era posible que algunha das institucións aludidas (a Compañía familiar, porque o foro xa quedara derogado polo artigo 73) fose asumida en materia de dereito consuetudinario pola Comunidade Autónoma asturiana co réxime xurídico da nosa institución, aínda que non cre que esa fose a intención do lexislador asturiano vía estatutaria, senón que o que pretende é recollela como costume propio.

Con respecto á veciñanza civil, fai notar que non coincide coa veciñanza administrativa en Galicia, pois esta esíxese para te-la condición de galego segundo o Estatuto no seu artigo 3.1, mentres que a veciñanza civil segundo a Lei 4/1995 do 24 de maio e o l4 do Código civil, determina a suxeición ó dereito civil galego.

Como xa se repetiu a lei 4/1995 introduce institucións novas respecto da Compilación de 1963, así o título I leva a rúbrica: da situación de ausencia non declarada.

O artigo 6 dispón que, na situación de ausencia non declarada xudicialmente, para os actos ou negocios de Administración que non admi-

¹¹ PENA LÓPEZ, J. M^a., «O ámbito material do Dereito foral, con particular consideración do ámbito de aplicación do Dereito civil galego», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992, páxinas 28 e 29.

tan demora, o cónxuxe non separado legalmente, os descendentes e os ascendentes, por esa orde, con capacidade xurídica plena, maiores de idade en relación cos do seu grao, representarán ó ausente mentres a citada situación permaneza. E nos dous artigos seguintes refírese ó destino dos bens do ausente, sinalando que serán aproveitados polo seu cónxuxe en primeiro lugar e no seu defecto polos outros parentes a que se refire o artigo 6º. Finalmente autoriza ós propios parentes que no seu caso representen ó ausente a facer seus como mínimo o 25 por cen dos froitos.

Así pois, o lexislador galego só se ocupa de resolver os conflitos que se poden producir cando unha persoa está ausente, pero non nos di, como fai o Código civil, cando se considera que unha persoa está ausente, polo que temos que acudir ó que establece o Código Civil ó respecto no artigo 181. Este precepto dispón que a declarará, en todo caso, o xuíz, «desaparecida unha persoa do seu domicilio ou da súa última residencia sen terse tido nela máis noticias». Polo tanto, a ausencia determínaa ademais da desaparición dunha persoa o feito de non ter tido noticias dela. O lexislador galego ocúpase dunha situación que poderíamos chamar, como o veu facendo a maioría da doutrina, de ausencia presunta ou se se quere como algún comentarista da lei galega¹² situación provisional de ausencia.

A xustificación da introducción da ausencia na comentada lei está na realidade social galega que aparece como consecuencia da emigración. As persoas emigraban e durante un tempo mandaban noticias pero ás veces ó cabo do tempo deixaban de envialas, descoñecéndose o seu paradiro. Pero non só no campo, outras profesións como por exemplo os mariñeiros que desaparecen no mar sen que se saiba se faleceron, ou simplemente non queren dar razón do seu paradiro. Os que entenden que o dereito civil foral só poderá ser desenvolvido no sentido de desenvolver institucións ou ben compiladas ou fóra delas as que tivesen existencia real, sosteñen que dificilmente se podía facer outra cousa que a que se ten feito porque non é unha situación que tivese, en canto a normas, xa escritas xa consuetudinarias, un substrato en que basea-lo desenvolvemento, se ben a S.T.C. do 12 de marzo de 1993 admitiu a posibilidade de regular institucións conexas con outras reguladas nas compilacións, pero tamén aspectos sobre os efectos dalgunhas institucións.

O título II: da casa e a veciña: Incorporáranse aquí dúas institucións cunha inclusión na antiga compilación de 1963 que fora solicitada por numerosos autores en relación cunha eventual revisión desta, dada a súa máis que incompleta regulación naquel texto legal. Así Carballal Per-

¹² CORES TRASMONTE, B., Op. Cit., páxinas 180 a 183.

nas¹³, tras un estudio empírico realizado a través dunha enquisa que enviou a un grupo de xuristas galegos acerca do que eles consideraban que era dereito vivo, chega á conclusión que de que o dito dereito só estaba referido a certas comunidades e ó dereito sucesorio encamiñado a conseguir-la unidade familiar. Polo tanto, para el, o dereito de Galicia está constituído fundamentalmente polas institucións dirixidas ó mantemento da casa familiar e do lugar acasado. Institucións conexas con estas dúas, debido a que están destinadas á súa consecución de fins son a sociedade familiar galega e a mellora de labrar e posuír, ás cales habería que engadirlo usufructo vidual universal e o testamento conxunto, así como a delegación da facultade de mellorar.

Aínda que o citado autor atopa alusións á casa labrega no articulado da compilación; entende que isto non supón máis que un recoñecemento da súa existencia; polo cal cre necesario proceder á súa regulación unitaria «*como unha verdadeira propiedade especial*».

Deste modo, a inclusión da casa patrucial correspóndese co sentir da maioría dos estudiosos do dereito foral galego e configúrase no artigo 9 coma un patrimonio indivisible xunto cos seus anexos.

Distinta cuestión é a relativa á veciña, á que se refire o artigo 10. Este precepto dispón que os patrucios dunha parroquia constitúen a veciña, que deberán reunirse polo menos unha vez ó ano e que administrarán os bens en propiedade colectiva, salvo os montes de igual natureza que se rexerán pola súa propia lei. A veciña estará presidida polo patrucio de maior idade ou vicario etc. Creo sinceramente que a esta institución se lle podería aplica-lo que no seu día afirmou un profesor da Facultade de Dereito de Santiago con respecto á compañía familiar galega: «*é coma a santa compañía que todo o mundo fala dela e ninguén a viu*». Desde logo, nos meus longos percorridos polas comarcas da provincia da Coruña, nunca tiveron noticias da existencia de manifestacións da veciña. Todo o contrario do que sucedeu coa Compañía familiar galega, respecto da cal puiden comprobar persoalmente, só no Val do Dubra, a presenza de ó menos sete compañías familiares, por suposto de constitución tácita, incluída a formada pola familia economicamente máis poderosa do lugar.

O título III: dereitos reais: O capítulo I, sección 1ª refírese ós montes veciñais en propiedade colectiva. Así, no artigo 14, establécese que «*serán montes veciñais en propiedade colectiva os que pertencen a agrupacións veciñais na súa calidade de grupos sociais e non como entidades administrativas, e veñan aproveitándose consuetudinariamente en réxime de comunidade sen*

¹³ CARBALLAL PERNAS, R.: «Ante a revisión do Dereito civil especial de Galicia» en AA.VV.: *Estudos do Dereito Civil de Galicia*, Ed. Sept, Santiago de Compostela, 1973, páxinas 68 e ss.

asignación de cotas polos membros daquelas na súa condición de veciños con casa aberta e con fumo». O precepto opera, polo tanto, unha remisión á súa regulación na lexislación especial de montes en propiedade colectiva xa analizada.

A sección 2ª refírese á comunidade en materia de augas que tamén inclúe algunhas novidades respecto á Compilación galega. O artigo 15 establece que o propietario dunha finca pode aproveita-las augas procedentes da chuvia facendo saí-las sobrantes polo lugar acostumado. Igualmente pode aproveita-las subterráneas que broten na súa finca. As nacidas en montes en propiedade colectiva aproveitaranse segundo o costume e as subterráneas que alí broten segundo o que decida o órgano representativo da comunidade. O artigo 16 é de contido semellante ó 90 da compilación co engadido de que os aproveitamentos existentes se presumiran inmemoriais e poderán ser inscritos no Rexistro da propiedade. Todo isto salvo o disposto na vixente lexislación de augas.

A sección 3ª aborda a institución dos «muíños de herdeiros». Os tres primeiros artigos que lles dedica son o resultado de converter en tres o 93 e a compilación, único que lles dedicaba. Engádesse a maiores que calquera modificación no uso e aproveitamento requirirá o voto favorable da maioría que teña a maior parte do uso e aproveitamento, pero sendo impugnables dentro dos trinta días seguintes ó acordo.

Una vez máis, encontrámonos cunha institución que a maior parte da doutrina considera arcaica e inexistente. Neste sentido, mantén Menéndez-Valdés¹⁴ que «os muíños de herdeiros mellor do que na compilación estarían no Museo Etnográfico do Cebreiro, onde nos oufanamos en amosarlles ós turistas cómo se vive en certas terras da Galicia en pleno século XX».

Na sección 4ª, que regula as agras e os vilares, como sinala Baldozero Cores Trasmonte¹⁵, a Lei 4/95 ampliou o contido da Compilación de 1963 incorporando as propostas do Consello da Cultura Galega e a os exparlamentarios, de modo que regula a copropiedade dos valados como facía a Compilación e engade a prohibición de alleamento ou gravame dos elementos anexos.

Engádesse como novidade no artigo 22 que se non houberse pacto ou normas específicas de concentración parcelaria, o uso rexerá o aproveitamento e, en xeral, as relacións xurídicas dos propietarios das fincas que integren o agra ou vilar.

Do mesmo modo é novidade o contido do artigo 24 que establece que as melloras e os novos servizos e instalacións non será obrigatorio pagalas polos copropietarios que non llo desexen pero para utilizalos deberán pagalos.

¹⁴ MÉNDEZ-VALDÉS GOLPE, E., ob. cit., páxina 47.

¹⁵ CORES TRASMONTE, B., ob. cit., páxinas 216 e 217.

Sen embargo, elimínase o contido do parágrafo 2º do artigo 91 da compilación no relativo a dereito de aproveitamento de silvas, esquilmos ou árbores das fincas lindeiras co muro e que nazan pegados a el, así como o artigo 92 relativo á transmisión do dominio dalgunha das fincas do agro que daría lugar á transmisión da cota no muro que tivese o dito participe.

No capítulo II da lei, regúlanse as figuras das servidumes e serventías. Só se contén na Lei 4/95 unha clase de servidume: a de paso. O artigo 25 sinala que a servidume se adquire por lei, por dedicación do dono do predio servente ou por negocio xurídico bilateral, calquera que sexa a forma en que aquel se expresase. Igualmente, pode adquirirse pola súa posesión pública, pacífica e ininterrompida durante o prazo de vinte anos, que comezará a contarse desde o momento en que se empezara a exercitar.

A preocupación da doutrina e dos tribunais polo prazo de prescrición na servidume de paso e por iso a lei vén resolver un problema que se viña arrastrando en Galicia, non era esta a única servidume que deu lugar a non poucos conflitos, non só de tipo xudicial, senón social e de convivencia que a diario se ven nos xornais, e, solucionouse acollendo as propostas neste sentido coincidentes do Consello da Cultura como a dos exmembros da Comisión parlamentaria, fixándose en 20 anos e non en trinta como propuxera nas súas conclusións o I Congreso de dereito galego¹⁶.

Como se pode observar, no artigo 25 establécense distintos modos de adquiri-la servidume: por lei, por dedicación do dono, por negocio xurídico bilateral e por prescrición.

En canto á dedicación do dono, temos que entender por aceptación expresa ou tácita do dono do predio servente.

No relativo ó negocio xurídico bilateral coincidimos con Moure Mariño¹⁷ ó considerar que a forma poderá ser tanto a escrita coma a verbal, pois o precepto afirma que se poderá constituír por negocio xurídico bilateral «*calquera que sexa a forma na que aquel se exprese*».

Respecto á adquisición por prescrición, o mesmo autor sinala que a pesar de que o precepto legal é moi claro en canto a que se trata dunha adquisición de servidume de paso por usucapión durante vinte anos, que se comezará a contar desde o momento en que empezara a exercitarse, suscitou dúbidas sobre todo na práctica do foro e fai unha serie de

¹⁶ CORES TRASMONTE, B., ob. cit., páxina 220.

¹⁷ MOURE MARIÑO, P.: «Comentario ó Título III: Dereitos reais», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992, páxina 161.

diferenciacións sobre situacións de feito que poden producirse. Así, no caso de que se trate dunha finca encravada entre outras e que accede ó camiño público sobre o predio que lle facilita o camiño máis curto ou por onde causa menos danos, se á entrada en vigor da lei xa transcorreran 20 anos o uso consolidouse. Sen embargo, se o dono do predio dominante puidera acceder ó camiño público construíndo unha rampla ou de calquera outra forma, o feito de ter utilizado o predio do veciño non supón a adquisición do seu dereito por usucapión, posto que se trata dun acto simplemente tolerado, ademais de ser un paso de comodidade e non de utilidade.

Os artigos seguintes non presentan cuestións conflictivas na doutrina por coincidir no seu tratamento ordinario, tanto no relativo ó modo de exercitarse a servidume que deberá supoñer o menor prexuízo para o dono do fondo servente e satisfacendo as necesidades do dominante. Así como que os donos dos respectivos fondos non poderán alterar unilateralmente as condicións da servidume, causas de extinción, das cales a máis importante é a do non uso durante 20 anos. O feito da imposibilidade de usa-la servidume durante o mesmo prazo non a extingue sen máis, o mesmo por falta de utilidade.

O artigo 30, agora en relación coas serventías, establece que *«o paso que se efectúa sobre un terreo que non teña carácter público e do que non conste o dominio ou a identidade individualizada dos que o utilizan será considerado serventía ou servicio, calquera que fose o que cada un dos usuarios ou causantes cedera para a súa constitución ou establecemento»*.

O Tribunal Superior de Xustiza de Galicia en referencia ó tema e nos momentos previos á vixencia da Lei 4/95 nun auto de data do 22 de xullo de 1994, distinguiu entre servidume e serventía, facendo fincapé en que a xurisprudencia do Tribunal Supremo pon indiscutiblemente de manifesto a vixencia dunha institución non compilada como a serventía, norma consuetudinaria integrante do ordenamento xurídico de Galicia e noutro momento do auto se sinalase que *«onde hai ou houbo agro, agra ou vilar e uso continuo, aí presúmese serventía, camiño realmente consubstancial á agra»*.

A serventía diferénciase da servidume en que esta é un dereito real sobre cousa allea mentres que a primeira é un dereito real sobre cousa propia, ó menos en parte porque nela tódolos titulares cederon parte do terreo por onde discorre a serventía ou servicio.

A orixe histórica da serventía quizais fóra o agra como forma de comunidade xermánica¹⁸, pero tamén se dá noutros supostos nos que dis-

¹⁸ MOURE MARIÑO, P., «Comentario ó Título III: Dereitos reais», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992, páxinas 171 e ss.

tintos propietarios cerran o agra ata a recollida da colleita cedendo cada un unha franxa do seu predio para o servizo de todos.

A serventía nace cando os titulares de varias fincas rústicas contiguas, para unha mellor explotación, nunha zona con condicións semellantes de explotación, as dedican ó mesmo cultivo e cada un dos propietarios das fincas lindantes, cede, case sempre pola cabeceira ou por onde sexa máis beneficioso para todos unha franxa de terreo para o paso das persoas, animais e carros, o que constitúe a serventía de agra que recolle o artigo 31 da Lei 4/95.

Non obstante, sexa cal for a súa orixe, actualmente a serventía é unha institución que abarca máis que o dito ata agora, e que tal como sinala Freire Santos¹⁹ a serventía é un camiño que pasa por terreos de propiedade particular e que utilizan os habitantes doutras fincas para comunicarse cos públicos. A serventía só se refire a camiño privado ó servizo común dos propietarios lindantes, sen requirir-la existencia dun predio dominante e outro servente, consubstanciais á servidume, e na que os propietarios só teñen o dereito a usar, aproveitar e posuír en común, sen que sexa concibible o dereito individual a pedi-la súa extinción, pero tampouco pode ser pedida a declaración da súa existencia, pois a serventía non constitúe un dereito individual do titular dun predio dominante, segundo se deduce por exemplo da Sentencia da Audiencia Provincial de Pontevedra do 8 de febreiro de 1996.

No caso que se resolve pola sentenza comentada por Mª Freire Santos, a Audiencia da Coruña entende que, non se dan os requisitos para apreciar-la existencia de unha serventía pois *«no se trata de un camino perteneciente a los colindantes que sirva de comunicación con un camino público, pues la pericia ha puesto de relieve que la senda... termina precisamente en la finca de los demandados, que está cerrada con muros, sin continuidad hacia otras fincas ni comunicación con camino público»*. A autora do comentario conclúe que aínda que o normal é que a serventía pola súa propia configuración require unha comunicación das fincas con camiño público, o que parece deducirse da sentenza comentada, non é menos certo que non sempre ten que ser así, pois pode darse o caso de que termine nalgunha das fincas á que da acceso sen continuidade posterior.

O artigo 31 establece a presunción de serventía se as fincas forman ou formaron parte do agra, agra ou vilar e se se proba o uso continuo, isto ¿que pode significar?, ¿que se trata dunha presunción *iuris et de iure*?, é dicir, que bastará con que o que a alega probe que se trata dunha senda que discorre por un agra ou vilar e que o uso é continuo para que xa non

¹⁹ FREIRE SANTOS, M.: «Comentario a la Sentencia de 8 de Enero de 1997 de la Sección 1^a de la Audiencia Provincial de la Coruña», en *Dereito* Vol. 6. N° 1: 291-304, páxina 300.

se poida opoñer nada a isto. Resístome a crelo, entre outras cousas porque cando o lexislador acolle unha presunción dese tipo soe dicilo expresamente e, ademais, porque a parte contraria podería alegar outro tipo de posesión, que quedaría carente de tutela de admitirse a realidade da presunción *iuris et de iure*.

Por último, nesta materia, o artigo 32 sinala que o exercicio do paso para a realización das faenas agrícolas realizarase de acordo co costume, pero o que cambiase o uso respecto á xeneralidade non poderá realizar, mentres non se recollan as colleitas, outro paso que o dea a pé polo lugar onde non cause prexuízo para outros. Parece que este artigo establece unha sanción distinta que o 23, en sede de agra, agro ou vilar, que establecía que o que cambie o cultivo responderá polos danos e perdas. Creo que hai que entender que non hai contradicción entre eles senón que se complementan, é dicir ademais dos danos e perdas (que temos que entender que como sempre haberá que probalos) se os houbese, só poderá utiliza-lo paso por onde non cause prexuízo ós demais.

No artigo 33, en materia de relacións de veciñanza, a Lei regula o cómaro, ribazo ou arró e os muros de contención de fincas lindeiras situadas a distinto nivel ou terrazas, establecendo unha presunción de que forman parte do predio situado no plano superior.

Temos de entender que tódolos elementos citados no dito artigo son de separación de fincas e que cando estean a niveis distintos se presume que pertencen ás fincas do plano superior, presunción unha vez máis que a noso xuízo só pode ser *iuris tantum* porque se o que levantou o muro pode probar que foi el e só el quen correu cos gastos, sería inequitativo que se lle adxudicase o do plano superior se non colaborou nos gastos, aínda que como dicía Castelao nunha das súas viñetas, «*preguemos para que Deus nos libre da xustiza*».

Para concluír coas institucións reguladas neste título, é preciso facer unha referencia á regulación do chamado retracto de graciosa. Xa entre as conclusións da sección IV «Castro Bolaño» do I Congreso de dereito galego, outubro de 1972, a VIII, recollía a necesidade de que se «*reconozca y regule el llamado retracto de graciosa, o de gracia, a favor del deudor ejecutado sobre los bienes adjudicados al acreedor o a un tercero, en trámite de ejecución judicial o de autoridad competente, que constituyan o formen parte del patrimonio familiar agrícola*».

Esta necesidade sentida por unha parte da doutrina, e negada pola outra, incorporouse no artigo, que efectivamente sinala que: en tódolos casos de execución patrimonial sobre bens de natureza agraria, o debedor executado que tivese a condición de profesional da agricultura poderá retraer definitivamente os bens adxudicados no prazo de trinta días a partir da data de notificación da adxudicación, mediante o pagamento do prezo e gastos de lexítimo abonamento. O organismo que fixo a ad-

xudicación a notificará ó debedor dentro do terceiro día, e desde este momento iniciarase o cómputo do prazo para o exercicio da acción contractual.

Con respecto á regulación desta figura nova (non se encontraba na Compilación do 63. Bello Janeiro²⁰ sinala que con ela se permite que polo mesmo prezo de adxudicación, calquera profesional da agricultura poida recupera-la propiedade que lle tivera sido embargada e obxecto de poxa pública, no prazo de 30 días «con isto trátase de impedi-la realidade diaria de embargos e adxudicacións de fincas por unha cantidade moi inferior ó seu valor real».

O citado autor sostén que non obstante se trata dunha figura que por non ter arraigo no dereito actual é de difícil acomodo ó texto constitucional que no artigo 149.6 declara que o Estado ten competencia exclusiva sobre a lexislación procesual, sen prexuízo das necesarias especialidades que nesta orde se deriven das particularidades do dereito substantivo das comunidades autónomas.

Creemos que neste punto hai que sinalar de novo que o dereito civil foral de Galicia existente trala vixencia da Constitución non é só o compilado como moi ben sinala a propia Compilación do 63. Desta forma, se o dito retracto se veu exercitando por vía consuetudinaria e sobre todo é recollido polos tribunais como costume con tódolos seus requisitos o lexislador galego puido perfectamente estende-las súas competencias obxectivas ó recolle-la institución. Agora ben, dado que esta institución participa na súa esencia tanto do dereito procesual como do puramente civil, Rebolledo Varela²¹ considera a súa inclusión na LDCG como a máis conflictiva da lei, entre outras razóns pola súa dubidosa constitucionalidade. Por outra parte, sinala este mesmo autor que a súa inclusión resulta especialmente sorprendente, tendo conta que tódolos grupos parlamentarios do momento postularon a súa supresión.

O título IV: contratos. No capítulo I deste título contense a regulación dos arrendamentos rústicos. Este capítulo tamén é novidade con respecto ó dereito compilado anterior. A súa inclusión xustifícase pola necesidade de adapta-la normativa á realidade social de Galicia que chocaba coa lexislación estatal en materia de arrendamentos rústicos. O dereito non escrito no país galego desde antigo estivo presidido por princi-

²⁰ BELLO JANEIRO, D.: «O desenvolvemento do dereito civil de Galicia no tráfico xurídico moderno», en *REGAP*, Abril de 1997, páxinas 56 e 57

²¹ REBOLLEDO VARELA, A. L.: «O contrato de vitalicio na Lei 4/1995, do 24 de maio, de Dereito Civil de Galicia», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992, páxina 220.

prios coma o da liberdade negocial e por iso dificilmente podía acomodarse á rixida lexislación proteccionista estatal.

Por iso xa desde as disposicións xerais se declara que os arrendamentos rústicos se rexerán en primeiro lugar polos pactos establecidos entre as partes, no seu defecto polas normas da lei e a falta delas polos usos e costumes.

Se se pactou un destino para a finca arrendada, non se poderá modificar unilateralmente pero a falta de pacto destinarase ó uso que tivese a finca no momento do arrendamento. Igualmente a renda será a libremente pactada, e poderase convir en qué consistirá a renda, o mesmo ocorre coa duración do contrato que será a que se pacte e, no seu defecto, será de dous anos agrícolas. Non se poderá cede-la finca nin total nin parcialmente sen consentimento do arrendador.

En canto ás melloras, corresponderanlle ó arrendador as necesarias e as extraordinarias, podendo realiza-las útiles calquera dos dous. Os tributos de carácter real correspóndenlle ó arrendador que poderá repercutilos ata a metade cando se xeraran despois da entrada en vigor do arrendamento.

A extinción producírase polas seguintes causas: chegada do prazo, por perda ou expropiación da finca e por morte ou invalidez do arrendatario, a salvo os dereitos dos herdeiros ou familiares que convivisen con aquel e colaborasen na explotación.

Tamén poderá resolverse o contrato a instancia do arrendador polas seguintes causas: falta de pagamento, non respecta-lo destino, non explota-la finca durante ó menos dous anos, grave incumprimento das obrigas pactadas, danos causados culposa ou dolosamente, subarrendo ou cesión in consentida. Cando o arrendador non sexa propietario o arrendamento resolverase cando o faga o dereito do arrendador, pero subsistindo o arrendamento ata a fin do ano agrícola.

Tamén se lle concede ó arrendatario os dereitos de adquisición preferente por vía de tenteo e de retracto, nas alienacións a título oneroso co prazo de 30 días nun e outro caso desde a notificación, ou desde que se tivo coñecemento da alienación sen terse cumprido os requisitos.

A continuación efectúase a regulación do arrendamento do lugar acasado. A casa patrucial e o lugar acasado constitúen normalmente o patrimonio familiar que os ascendentes queren que permaneza indiviso. Por iso soen deixarlla ó patrucio ou vinculeiro mediante a mellora do tercio e quinto. A súa principal característica é a súa indivisibilidade, por iso soe ir unida á mellora de labrar e posuír, costume que naceu para protexe-la casa e o patrimonio familiar, ó lado doutro arraigado costume de casar para casa un dos fillos que se convertería en patrucio.

O artigo 50 da comentada lei dinos o que se debe entender por lugar acasado que se compadece coa tradición antecitada. Así, entenderase

por lugar acasurado: o conxunto que, formando unha unidade, comprende a casa de labor, edificacións, dependencias e terreos, aínda que non sexan lindantes. Inclúe, así mesmo, toda clase de gando, maquinaria, apeiros de labranza e instalacións que constitúan unha unidade orgánica de explotación agraria, forestal ou mixta.

Polo tanto, poderase arrendar todo o conxunto que se entende por lugar acasurado, como xa se viña facendo consuetudinariamente, pero agora a lei fixa un prazo mínimo de duración que é de cinco anos, salvo denuncia fidedigna do arrendatario ó arrendador con máis de seis meses de antelación á data que desexe abandonar-lo arrendo. O prazo de duración só se poderá prorrogar por acordo expreso ou tácito das partes. Durante o arrendamento o arrendador non poderá excluír ningunha das fincas ou demais elementos que o integran.

Así mesmo terá este arrendatario os dereitos de tenteo e de retracto que serán preferentes fronte a calquera outro salvo o de coherdeiros e o de copropietario. O caseiro que tivese exercido o seu dereito por trinta anos ou máis poderá adquirir-lo lugar a prezo de mercado, a falta de acordo fixarao o xuíz.

Unha curiosidade da lei é o artigo 56 que di que *«cando o arrendamento teña por obxecto exclusivamente unha explotación gandeira xa preexista ou un aproveitamento forestal, sexa nun monte veciñal en propiedade colectiva ou noutro monte calquera, rexerese polos pactos libremente acordados entre as partes polas súas normas específicas, se as houberse, e, no seu defecto, polas normas do dereito civil estatal»*. Dicimos que resulta curioso o contido do artigo e isto tanto polo defecto de sistemática, xa que non se comprende a súa inserción na sección do arrendamento de lugar acasurado, salvo que se presuma que a explotación gandeira ou forestal comprenda un casal destinado exclusivamente a unha explotación das citadas, tanto e canto porque fai referencia á explotación forestal, entendo eu, á existente nun monte veciñal en propiedade colectiva e xa coñecemos o seu particular réxime sobre todo en canto ó seu aproveitamento.

Se o que quere o lexislador é referirse a unha explotación pecuaria ou forestal sen máis, cando menos a norma é certamente estraña, xa que remite en primeiro lugar para o seu réxime ós pactos entre as partes, ás normas específicas se as houberse, e no seu defecto, polas do capítulo I do título V.

Cremos que o precepto parece innecesario, posto que xa nas disposicións xerais se di que tódolos arrendamentos se rexerán en primeiro lugar polos pactos entre as partes, no seu defecto polas normas do presente capítulo e por último polo costume, o único que engade o artigo 56 é o relativo ás normas específicas cando as houbera que temos de supoñer que se refire ás dos montes en propiedade colectiva, co cal a remisión tamén sería innecesaria, por obrigatoria.

Os arrendamentos rústicos históricos réxense como xa vimos pola Lei da Comunidade Autónoma de Galicia 3/1993 do 16 de abril, á que se remite a Lei 4/1995 na súa disposición adicional 2^a.

Como sinala Lorenzo Merino²² a regulación que a lei 3/1993 fai deste tipo de arrendamentos así como das parcerías, responde á necesidade de ordenar e lexisla-lo dereito consuetudinario vixente e ás súas fontes nesta materia, máxime cando se tiña producido unha lei estatal na mesma materia (arrendamentos rústicos históricos) de xeral aplicación e con carácter supletorio na lexislación foral.

Con respecto ás fontes, o mesmo autor sinala que a disposición adicional 2° declara que no non regulado pola lei autonómica aplicárase o disposto no Código civil e na Lei de arrendamentos rústicos de 1980, de maneira que se antepón o dereito común xeral do código ó especial de arrendamentos, e ademais esquecese a lei estatal máis específica tal é a de arrendamentos rústicos históricos que á súa vez se declara supletoria da lexislación foral.

O capítulo II do título que analizamos regula a institución da parcería. Cando nos ocupamos no presente traballo da regulación da parcería na Compilación de 1963, xa fixemos unhas consideracións moi xerais sobre a institución, por iso agora o que cómpre é examina-las diferencias entre o citado texto e a Lei 4/1995 da Comunidade galega.

En primeiro lugar obsérvase un cambio en canto á prelación das normas polas que se ha de rexe-la parcería, posto que na compilación se dicía que haberían de rexerse polo pactado (título constitutivo), e no non previsto por el, polas normas da compilación, ámbolos dous se interpretarán de acordo co costume do lugar. Pola súa parte a lei nova no seu artigo 57 di que se rexerán polo título de constitución e no non previsto por el, polos usos e costumes locais e, no seu defecto, polas normas deste capítulo, antepoñendo, así, o costume ás normas da lei.

En canto á forma, ambos textos recoñecen a liberdade de forma, e é facultativo de calquera das partes o pedir que se encha a forma escrita.

Respecto ó prazo de duración, ámbalas dúas leis permiten que se fixe polas partes e, se non se fixera así, entenderase que durará dous anos, finalizando para a Lei 4/1995 o día que determine o costume do lugar, mentres que a compilación enumeraba algúns días típicos de distintas comarcas, como San Silvestre, San Martiño e San Miguel, é dicir tamén costumes locais. Tamén se recollen nos dous textos a tácita recondución cada dous anos, e é este prazo de tres meses para a aparcería pecuaria.

²² LORENZO MERINO, F.: «A contratación na Lei de Dereito Civil de Galicia. O arrendamento rústico», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992, páxinas 256 e ss.

En canto ás obrigas do cedente na lei comentada suprímese a de realiza-las obras extraordinarias necesarias para conserva-la explotación, que incluía a compilación.

Tamén se limitan as obrigas do arceiro, e suprimíanse as regras terceira, cuarta, sétima e oitava relativas respectivamente a, notificación ó cedente da necesidade de reparacións así como das usurpacións e menoscabos producidas ou que se preveñan na explotación, realiza-las reparacións ordinarias etc, satisfácese a súa parte nos tributos e primas de seguros, e, finalmente permitirle ó arceiro entrante o uso das dependencias así como os labores de preparación do ano agrícola seguinte.

Para a extinción da parcería redúcense as causas a dous das oito que contemplaba a compilación, que agora quedan: o cumprimento do prazo e as súas prórrogas, e a perda da finca cedida. As demais que contemplaba o artigo 63 da compilación pasan a ser causas de resolución, salvo o mutuo disentiemento, e a morte do arceiro. Respecto a esta última o artigo 65 da Lei 4/1995 sinala que non extinguirá a parcería, ó igual que non a fará desaparecer, tampouco, a inutilidade permanente do arceiro.

Polo que respecta ás obras, tanto o cedente como o arceiro quedan suxeitos ás obrigas que neste sentido se establece nas disposicións xerais do título para arrendador e arrendatario.

En canto á parcería agrícola, régúlase igual en esencia en ámbolos dous textos coa única novidade de recoñecer que este contrato se poderá asinar entre varios titulares de fincas rústicas ou con terceiros sempre que se comprometan a repartir entre si os produtos por partes alícuotas.

Polo que se refire á parcería de lugar acasado, distribuído o articulado doutra maneira e con outra sistemática a regulación non difire en esencia nun e outro texto legal. Igualmente non se aprecian diferencias sensibles entre a regulación da compilación e a Lei 4/1995 en materia de parcería forestal.

Unha novidade da lei en materia de contratos é a que constitúe o chamado vitalicio. Esta é unha figura recollida por primeira vez na lei que comentamos. A ela xa se refería o I Congreso de dereito galego, que nas conclusións da sección IV Castro Bolaño, a VI dicía que «1. *por tratarse de una institución distinta de la de renta vitalicia, pedimos que la Compilación revisada reconozca y regule la costumbre arraigada en Galicia conocida con el nombre de o Vitalizo, o sea el contrato que se otorga por persona que, careciendo de herederos forzosos conviene con terceros la transmisión de bienes a éstos a cambio de su convivencia o cuidado y asistencia en salud y en enfermedad, y de cualquier otra obligación que se una a estas principales.* 2. *Igualmente pedimos que esta institución dado su carácter cuasi-familiar, y dados los escasos recursos económicos que generalmente poseen los contratantes, no sea asimilada a efectos fiscales al contrato de renta vitalicia, sino al de compraventa o a otro que,*

por la entidad de su tributación no sea tan gravoso que la haga escapar de su documentación escrita».

A Lei 4/1995 no artigo 95 recolle o concepto do vitalicio, ó sinalar que polo contrato de vitalicio unha ou varias persoas se obrigan, respecto a outra ou outras, a prestar alimentos na extensión, amplitude e termos que conveñan a cambio da cesión ou entrega de bens polo alimentista.

En todo caso, a prestación alimenticia comprenderá o sustento, a habitación, o vestido e a asistencia médica do alimentista, así como as axudas e cuidados, incluso os afectivos, adecuados ás circunstancias das partes.

Este concepto de vitalicio acollido na citada lei correspóndese co mesmo que a xurisprudencia do Tribunal Supremo viña sostendo, aínda afirmando que o dito contrato non estaba expresamente recollido no Código civil, pero que era perfectamente posible dentro do marco do principio da autonomía da vontade recollido no artigo 1255 do dito código.

Non podemos negar as evidentes similitudes entre o contrato de vitalicio e a renda vitalicia, o que levou a non poucos autores a soste que se trata de dúas modalidades do mesmo contrato, cando non ó mesmo contrato con algunhas variacións²³. A diferenza esencial entre ambos contratos podería estar en que na renda vitalicia, a renda ou pensión fixa e determinada, mentres que no vitalicio é esencialmente variable en atención ás concretas circunstancias do alimentista, tales como sustento, habitación, etc.

No punto á súa natureza xurídica a cuestión céntrase en se se trata dun contrato real ou consensual. O artigo 95 da Lei 4/1995 parece decantarse pola consideración de contrato consensual ó sinalar que polo mesmo dúas ou máis persoas se obrigan fronte a outras, configurándoo como unilateral, pois del xorden obrigas unicamente para o cesionario. É tamén un contrato oneroso pois obrígase ó cesionario a pagar unha pensión a cambio da cesión duns bens determinados.

O artigo 96 establece que as normas do vitalicio aplicaráselle a todo contrato que teña as características sinaladas na súa regulación calquera que sexa a denominación que se lle dea. O contrato deberá formalizarse en documento público.

Estamos de acordo en que esta importante institución incorporada á lei galega comentada é escasamente regulada ou o que é o mesmo quedan importantes cuestións relativas a ela que non se contemplan, tal como sinala Rebolledo Varela²⁴, polo que e de acordo co sistema de fontes da lei galega, no seu defecto e do costume aplicaranse as normas do

²³ BELTRÁN DE HEREDIA y CASTAÑO, J.: *La renta vitalicia*, Madrid, 1963, páxinas 128 e ss.

²⁴ REBOLLEDO VARELA, A. L.: «O contrato de vitalicio na Lei 4/1995, do 24 de maio, de Dereito Civil de Galicia», ob. cit., páxinas 282 e ss.

Código civil en canto sexa posible, pois xa sinalamos aquí as evidentes diferencias entre o vitalicio e a renda vitalicia.

Respecto das obrigas das partes, os artigos 97, 98 e 99 son os que as determinan e o primeiro deles dinos que a obriga do alimentista subsiste ata que morra, salvo pacto en contrario e que será transmisíbel ós seus herdeiros ou legatarios.

O artigo 98 permite que o cesionario pida a resolución do contrato en calquera tempo, trala notificación con seis meses de antelación, pero terá dereito á metade das ganancias obtidas co seu traballo.

Pola súa parte o alimentista poderá rescindi-lo contrato por incumprimento grave das obrigas do obrigado a paga-la pensión, por conducta inxuriosa ou vexatoria do cesionario, en todo caso coa obriga de indemniza-los gastos ocasionados que poderán ser compensados cos froitos percibidos.

O título VI da Lei de dereito civil de Galicia de 1995, que estamos comentando, versa sobre a compañía familiar galega. Este título trasládase da Compilación de 1963 con algunhas modificacións pouco significativas e polo tanto non se considera preciso neste traballo engadir nada máis ó xa exposto ó comenta-la dita compilación.

Pola súa parte, o título VII aborda a regulación do réxime económico familiar. Este título é novidade introducida pola Lei 4/1995. O capítulo I contén un único artigo cunha disposición xeral relativa ó réxime económico matrimonial, establecendo o mesmo sistema que o Código civil, é dicir o réxime de gananciais, cando os cónxuxes non elixiran outro en capitulacións matrimoniais, e, tendo en conta que ningún réxime se regula na lei citada; temos de concluír que nesta materia son de aplicación as súas normas no Código civil.

O capítulo II contén tamén un só artigo relativo ás capitulacións matrimoniais, e, en diversos artigos da lei alude a elas, pero non fai por tanto unha regulación delas, pois o que o artigo 113 contén é ó meu xuízo puramente testemuñal. O citado artigo di que as capitulacións matrimoniais poden outorgarse ou modificarse antes ou durante o matrimonio, pero necesariamente en escritura pública ou en transacción xudicial que poña fin a calquera procedemento de separación, divorcio ou nulidade.

Poderán conter calquera estipulación relativa ó réxime económico, familiar e sucesorio, sen máis limitacións que as derivadas do establecido nesta lei. A transacción xudicial é unha novidade respecto ó dereito común, entendendo por esta calquera acordo das partes que poña fin a un litixio de separación divorcio ou nulidade que recaia sobre o réxime económico familiar e sucesorio, nos termos que sinala o citado artigo 113 da lei galega, ademais de calquera outras disposicións por razón do matrimonio pola aplicación supletoria do Código civil artigo 1.325 e ss.

O capítulo III leva a rúbrica de doazón por razón do matrimonio. O artigo 114 dinos que son doazóns por razón do matrimonio as que se fan por causa deste, antes ou despois de celebrado, entre noivos ou cónxuxes ou por terceiras persoas a favor de calquera daqueles. Poderán comprender bens presentes e futuros, e incluso para caso de morte, en igual medida que a fixada para a sucesión testada.

Como se ve a regulación é ben diferente do Código civil onde as doazóns por razón do matrimonio se regulan a partir do artigo 1336 que nos di que as doazóns por razón do matrimonio as poderá facer calquera antes da celebración e por consideración do mesmo. Polo tanto a novidade está na lei galega en que poderán celebrarse antes e despois do matrimonio.

Estas doazóns serán irrevogables salvo por incumprimento de cargas expresamente impostas, tamén aquí se modifica o réxime do Código civil, xa que neste as doazóns por razón de matrimonio se revogaran polas causas xerais de revogación das doazóns salvo polas de supervivencia ou sobrevenencia de fillos, é dicir na lei galega non se reconece fronte ó dereito común a revogación por ingratidade do donatario.

As doazóns por razón do matrimonio quedarán sen efecto na lei galega se o matrimonio non se contrae no prazo dun ano ou desde que sexa declarado nulo. Se se producira separación ou divorcio, a ineficacia só se producirá respecto do cónxuxe culpable.

O título VIII, un dos máis transcendentais da lei, ocúpase do dereito de sucesións. O precepto que contén o primeiro artigo deste título dispón que a delación sucesoria pode ter lugar por testamento, por lei e polos pactos sucesorios regulados nesta lei, e son compatibles entre eles. Polo tanto, con respecto ó dereito común a novidade é que en virtude de pacto ou acordo entre as partes se pode produci-la delación sucesoria, é dicir en virtude de contrato, pero non de calquera pacto senón soamente os regulados na Lei 4/1995.

A citada lei só regula catro tipos de pactos sucesorios, a saber: o usufructo voluntario de viuvez, o pacto de mellora, o dereito de labrar e posuír, e a apartación, non obstante o pacto de mellora e o dereito de labrar e posuír son parte da mesma institución que é a mellora, polo que se poderían ter reconducido a tres.

O primeiro Congreso de dereito galego que tivo lugar en 1972, entre as conclusións da sección IV «Castro Bolaño», a IV versaba sobre o usufructo universal ou total do cónxuxe viúvo, para o que se pedía a súa inclusión nunha posible reforma da Compilación de 1963²⁵, petición

²⁵ «Quinta sesión» das conclusións do primeiro congreso de dereito galego, A Coruña 1972, emitidas pola sección Castro Bolaño, IV, no *1 Congreso de Dereito Galego*,

avalada pola maioría da doutrina entre os que podemos citar a Abraira Lopez²⁶.

O usufructo voluntario de viuvez, régúlese como un pacto, que pode ser recíproco ou unilateral, entre os cónxuxes para concederse o usufructo universal de viuvez. Se é recíproco poderá facerse en testamento conxunto, en escritura pública ou en capitulacións matrimoniais. Se é unilateral a diferenza é que poderá ademais facerse en calquera clase de testamento. Este pacto será revogable, pero se se fixo reciprocamente, a revogación haberá de notificárselle á outra parte no prazo de dez días seguintes á data de revogación.

En canto á sistemática da lei non parece ser demasiado acertada, posto que ó lado do verdadeiro pacto sucesorio, escritura pública e capitulacións, pon tamén o testamento como medio para producirse o usufructo universal viudal que como sabemos non é un acordo entre partes, senón un negocio unilateral²⁷.

Polo demais a lei galega recolle na súa regulación as conclusións do citado Congreso de dereito galego, pois configúrao como un dereito familiar, inalleable, aínda que tamén será revogable en vida dos cónxuxes e viúdo que goce do dereito de que falamos terá as obrigas propias de todo usufructuario en dereito común.

Do pacto de mellora dinos a lei galega que será válido o pacto ou contrato sucesorio no que se conveña a mellora a favor de calquera dos fillos ou descendentes, sen máis limitacións que o respecto ós dereitos dos lexitimarios, deberá realizarse entre maiores de idade e poderá delegarse a facultade de mellorar entre cónxuxes mediante capitulacións matrimoniais.

Libro del I Congreso de Derecho gallego, Ed. Comisión Ejecutiva do I Congreso de dereito galego, Colexio de avogados, Palacio de Justicia da Coruña, A Coruña, 1974, páxinas 541 e 542: «*Previa: Pedimos que esta institución se reconozca y regule en la Compilación según los siguientes principios y norma. Primera.- El usufructo universal o total de viudedad es una institución viva. Mediante él se quiere conservar indiviso el patrimonio familiar hasta el fallecimiento del cónyuge supérstite y evitar la disolución familiar así como garantizar la autoridad e independencia de su posición económica. Segunda.- Su naturaleza es genuinamente familiar. Tercera.- El derecho de usufructo universal o total es inalienable. Cuarta.- Los derechos del cónyuge usufructuario se configuraranparalelamente al poseedor de buena fe. Quinta.- Las obligaciones del usufructuario o usufructuaria serán las propias de un buen padre de familia. Sexta.- la extinción del usufructo se produce por renuncia, por nuevas nupcias salvo pacto o disposición en contrario o por falta grave a los deberes familiares*».

²⁶ ABRAIRA LÓPEZ, C.: *El Derecho Foral Gallego*, ob. cit., páxina 105: «*Respecto a Galicia, es innecesario, por demasiado sabido, justificar el amplio usufructo viudal fundándolo en que la asignación al cónyuge supérstite sólo entraña ventaja para el receptor, en aras a persistencia del patrimonio familiar; el viudo recibe el beneficio, en función conservadora de la totalidad y que abarca incluso los bienes propios del viudo*».

²⁷ GUTIÉRREZ ALLER, V.: «*Réxime económico-familiar e sucesorio na Lei de Dereito Civil de Galicia*», en AA.VV.: *Dereito civil de Galicia (Comentarios á Lei 4/1995 do 24 de Maio)*, Ed. Parlamento de Galicia - Asociación Revista Xurídica Galega, páxina 365.

Trátase dun pacto ou contrato «inter vivos» para producir efectos á morte dun dos contratantes polo que o mellorante conserva a propiedade dos bens en que consista a mellora durante a súa vida, o que non significa que o mesmo poida incumpri-lo contrato baleirándoo de contido alleando aqueles e polo tanto desaparecendo a mellora ou reducíndoa etc. Este contrato de acordo coas regras xerais debe ser cumprido e non é posible en principio revogalo unilateralmente.

En canto á posibilidade de delega-la facultade de mellorar, hai que entender que se trata dunha delegación para despois da morte do delegante, porque como sabemos as capitulacións matrimoniais pódense modificar en calquera momento, e polo tanto é de supoñer que o cónxuxe que delegara, durante a súa vida poderá exercer por si mesmo o dereito de pacta-la mellora.

Respecto ó dereito de labrar e posuír, xa sinalamos que é unha forma de pacto de mellora, pero referente a uns bens concretos, un lugar ou unha explotación agrícola e como novidade da lei galega respecto da Compilación de 1963, unha explotación ou establecemento fabril, industrial ou comercial.

A regulación que fai a Lei 4/1995 do dereito de labrar e posuír é practicamente igual á da compilación, coa novidade xa citada e o establecido no n.º. 2 do artigo 132 respecto do mellorado por un pacto de mellora que morre antes que o mellorante, ó deixar descendentes, os cales lle sucederán na mellora, pero o mellorante poderá elixir a un como sucesor se o premorto non o tivera feito.

O último dos pactos sucesorios que se contemplan na lei que comentamos é o das apartacións. Esta inclusión foi unha das aspiracións do *I Congreso de dereito galego*, o artigo 134 dinos que poderá adxudicarse en vida a plena titularidade de determinados bens de calquera clase, sen ningunha excepción, a quen teña a condición de lexitimario do adxudicante no momento da adxudicación, quedando este totalmente excluído de tal condición de lexitimario con carácter definitivo, calquera que sexa o valor da herdanza no momento de deferirse.

A apartación vincula ó apartado e ós seus sucesores e lexitimarios. A apartación precisa a plena capacidade de disposición dos intervinientes e farase en escritura pública. Menéndez-Valdés, ó trata-lo tema en traballo presentado no xa tantas veces citado *I Congreso de dereito galego*, cara a unha achega interesante a noso xuízo, en canto que consideraba a apartación desde unha perspectiva moito máis ampla, pois tamén comprendía a que poderían facer uns irmáns, fundamentalmente o mellorado, respecto da lexítima doutro ou outros²⁸, e, respecto do «apartamento» do

²⁸ MENÉNDEZ-VALDÉS GOLPE, E.: «Algunhas suxerencias ao Congreso de Dereito galego», en AA.VV.: *I Congreso de dereito galego*, ob. cit., páxinas 601 a 604; onde manifesta

pai respecto dun fillo entende que aínda que legalmente non é posible debería de estudiarse a posibilidade de incluíla na posible reforma á que se procedese. Como vemos na lei galega só se comprende o apartamento dos lexitimarios do adxudicante.

O capítulo III deste título regula a sucesión testada, e a súa sección 1ª contén as disposicións aplicables ó testamento aberto notarial. O artigo 136 da lei dispón que:

«O testamento aberto poderá ser individual, conxunto ou por comisario.

O testamento aberto outorgarase ante notario, sen que sexa necesaria a presenza de testemuñas, salvo nos seguintes supostos:

a) Cando o solicite o notario ou o propio testador.

b) Cando o testador sexa cego, demente en intervalo lúcido ou non saiba ou non poda ler ou escribir.

Nos supostos indicados requírese para ser testemuña unicamente ter plena capacidade xurídica. E terán que ser dúas polo menos».

A regulación que a lei galega fai do testamento aberto notarial é ben distinta da regulación do testamento aberto que se regula no Código civil, posto que se permite o conxunto e por medio de comisario.

O testamento conxunto regúlase na sección 2ª, con respecto a esta forma de testamento, sinalar que historicamente en España era unha práctica antiga nos distintos reinos tamén con diversas fórmulas denominadas «pactos de unidade», «de benefactoría», «de metade» etc.²⁹

É desde a baixa Idade Media cando podemos dicir que se contraponen as posicións, ó seren favorables os territorios que hoxe chamamos aforados e negativa en Castela-León. Ó chega-la codificación optouse pola prohibición do testamento conxunto no artigo 669 do Código civil

que «na montaña galega son escepcionás as partixas; o común e que o mellorado vaia «apartando» aos seus irmaos, dandolles en diñeiro o que de mutuo acordo coidan ser o valor dos seus dereitos. Tamén pode ser que non se trate do mellorado, sinón de outros heredeiros ou incluso estanos, que adquiren a cuota hereditaria antes de cesar na indivisión, cando un heredeiro quere emigrar, ou se desentender da casa por calqueira motivo, e o mellorado non está en condicións de lle pagar ou non dá o que se pretende. O retracto de coheredeiros establece unha limitación á intromisión de estranos no patrimonio familiar».

Respecto do apartamento en vida dos pais dun fillo sinala: «Sería cousa a estudar a posibilidade de admitir que un fillo se poda «apartar» en vida dos pais, xa co que lle dean ístes, xa co que le dea o mellorado. E unha finalidade que moitas veces se pretende acadar, aínda que legalmente no é posible. Os pais dotantes, queren «apartar» ao dotado; os pais ou o mellorado que lle dan unha cantidade ao que se quere establecer na cidade, ou poñer un negocio, tamén teñen tal pretensión (e o propio favorecido tamén) xa que lle entregan diñeiro equivalente á súa lexítima, ou tal vez máis. Pero como ise diñeirosigue perdendo valos, resulta que cando chegue o tempo de facer a partixa ou liquidar as lectimas, aínda hai que lle dar máis».

²⁹ NAGORE YARNOZ, J.: «Del testamento mancomunado y su especialidad en el Derecho Privado foral de Navarra», en AA.VV.: *Libro Homenaje a Mariano Alonso Lambán*, Zaragoza, 1972, páxinas 7 e ss.

e García Goyena³⁰ sinalaba que se o dito testamento se podía revogar era tanto como «violar la regla de la reciprocidad» e se era irrevogable isto supuña cambia-la natureza propia de todo testamento e convertelo nun negocio puramente contractual.

Nos distintos réximes forais pódese sinalar que en Aragón segue vixente, Biscaia e Álava a pesar de telo tido vixente durante moito tempo a súa compilación non o recolle, Navarra si o recolle, a compilación catalana tampouco o recolleu.

Entre os autores favorables ó recoñecemento desta forma testamentaria e á inclusión do testamento conxunto na compilación podemos sinalar a Alberto Casal Rivas e a Abraira Lopez entre outros moitos³¹.

O certo é que a Lei 4/1995 galega incluíu este tipo de testamento, cunha forma que ha de ser en testamento aberto notarial, e o poderán outorga-los cónxuxes galegos aínda fóra de Galicia. O dito testamento é revogable por ambos cónxuxes conxuntamente ou por separado neste último caso deberá facerse en vida do outro cónxuxe e producirá a ineficacia das disposicións reciprocamente condicionadas. A dita revogación haberá de facerse en testamento notarial aberto e deberá serlle notificada polo notario ó outro cónxuxe no domicilio que sinale o testamento conxunto ou no que especialmente indique o revogante. Se non fose posible face-la notificación por descoñecemento do domicilio poderá facerse mediante edictos. Despois de falecido un cónxuxe o testamento convértese en irrevogable en canto ás disposicións reciprocamente condicionadas ou que se tivesen feito a favor de persoas incapaces de herdar, ou premortas que deixasen fillos sobreviventes³².

Outra institución á que se refire especificamente a Lei de dereito civil de Galicia é a do testamento por comisario. Concretamente permítese que mediante testamento ou capitulacións matrimoniais se poida nomear comisario ó cónxuxe non testador, para que poida distribuír ó seu arbitrio os bens do defunto e mellorar neles ós fillos comúns, sen prexuízo das lexítimas e melloras que tivera instituído xa o causante. Salvo que

³⁰ GARCÍA GOYENA, F.: *Concordancias, motivos y comentarios al Código Civil español*, T.I., Ed. Base, Barcelona, 1973 (Ed. Facsímil de la de 1852), páxina 14.

³¹ ABRAIRA LÓPEZ, C., ob. cit., páxinas 111 e ss.: «Las tachas al testamento mancomunado estriban en una supuesta irrevocabilidad y en las posibles presiones que pueden existir siempre en los testamentos de cónyuges, agravadas por el posible hecho de que el presionante reforzado por las ventajas manifestadas al cónyuge, revoque solapadamente su testamento e incida en un dolo imposible en el testamento mancomunado, cuya revocación unipersonal habrá de ser comunicada al cotestador y ser por tanto siempre conocida de ambos».

³² GUTIÉRREZ ALLER, V.: ob. cit., páxinas 403 e 404: «O legislador establece unha preunción iuris et de iure absolutamente arbitrari: a de que as disposicións a favor daqueles que, por incapacidade ou premoriencia, non chegan a herdar, teñen o carácter de reciprocamente condicionadas, aínda que non resulte así do testamento e conseguintemente son irrevogables».

se tivera fixado prazo, a viúva ou viúvo terán un ano a contar desde a apertura da sucesión, ou en caso de existir fillos menores comúns ata a emancipación do último deles. A regulación coincide literalmente co disposto no artigo 831 do Código civil.

A sección 4ª deste capítulo regula as melloras testamentarias e os legados. Nesta sede, o artigo 144 limítase a establecer que por vía de legado o testador pode establece-lo usufructo universal viudal que recolle a propia lei nos artigos 118 a 127, así como a mellora de labrar e posuír dos artigos 130 a 133, así como a facer unha aclaración da mellora de tercio e quinto. Pola súa parte o artigo 145 di que as normas contidas no artigo 133 son de aplicación ás disposicións testamentarias.

Acto seguido, o capítulo IV aborda a regulación das lexítimas. Segundo a lei galega a lexítima é a cota de activo líquido que necesariamente corresponde a determinados parentes do causante dunha sucesión e ó cónxuxe viúvo deste, salvo nos casos de apartación regulados na lei.

Os lexitimarios serán os chamados forzosos no Código civil e na contía e proporción que el determina. A renuncia ou transacción sobre a lexítima non deferida é nula, salvo o suposto de apartación regulado na lei.

A lexítima poderá ser atribuída a título de herdanza, legado, doazón ou de calquera outro modo e terá que ser satisfeita necesariamente en bens da herdanza, pero a continuación xa sinala importantes excepcións e así dinos que se pagará en metálico cando expresamente o causante dispuxese que se pague en metálico, aínda cando non o houbese na herdanza, cando o tiveran convido o lexitimario e o obrigado ó pagamento da lexítima, cando se conviñese en pacto de mellora.

Non obstante permíteselle ó herdeiro obrigado a face-lo pagamento en metálico, optar entre iso ou pagar con bens da herdanza non adxudicados especificamente a ninguén polo causante, pero iniciado o pagamento en metálico ou en bens, o lexitimario poderá esixir todo o pagamento da mesma maneira. Por todo isto podemos convir que a lexítima galega se configura como un dereito a unha cantidade determinada sobre o patrimonio hereditario, pero non necesariamente sobre os bens da herdanza.

No relativo a cómo se calcula ese valor en que consiste a lexítima, a lei que comentamos di que se atenderá ó valor dos bens á hora do falecemento do causante, deducindo deste as súas débedas, os gastos da súa última enfermidade, enterramento e funeral, así como o importe das melloras útiles e gastos extraordinarios de conservación e reparacións feitos polo mellorado por pacto de mellora. Ata aquí nada se diferencia do Código civil, pero a continuación di que o valor así obtido hai que engadir-llo valor das doazóns feitas polo causante ó momento de facelas, o cal se supón unha diferenza esencial co código que as refire ó momento de ser imputadas ó caudal hereditario.

O seguinte capítulo dispón as regras propias de Galicia en materia de sucesión intestada. O lexislador limitábase, neste ámbito, a dispoñer que son aplicables as normas do Código civil na materia, salvo o disposto para o viúvo ou viúva, ó que o cónxuxe premorto non outorgase disposición ó seu favor, que poderá optar por facer efectiva a súa cota usufructuaria sobre os bens gananciais cando concorran na herdanza con descendentes ou ascendentes do causante. Cando non chegase o dito usufructo para cubri-la cota, esta completárase con bens privativos do causante sen necesidade de fianza.

O artigo 153 contén unha norma para o caso de que non existisen herdeiros ata o cuarto grao nos termos que se recollen no Código civil, no dito caso o quinto chamamento será a favor da Comunidade Autónoma en lugar do Estado como sinala o dito corpo legal. Se se dera o caso a herdanza entenderase aceptada a beneficio de inventario, trala declaración legal de herdeiros.

O capítulo VI e último do título contén as disposicións sobre partición, baixo a rúbrica «Das partillas». Este capítulo comeza reproducindo os artigos 134 e 135, en sede de apartacións, nos artigos 155 e 156. O artigo 157 di que o *«testador pode face-la partilla da herdanza no propio testamento ou noutro documento. Os cónxuxes poden partir conxuntamente nun só documento, aínda que testasen por separado. Cando o fixeran en documento non testamentario e existiese algunha contradición co testamento aberto, prevalecerá a partilla realizada naquel, sempre que se outorgase en documento público de data posterior ó testamento»*.

Polo tanto prevense dúas clases de partillas, ben a feita polo testador no propio testamento ou ben a realizada noutro documento «inter vivos», a primeira temos que entender que será revogable como o é o propio testamento, mentres que a segunda, cando se trata ademais dunha apartación será irrevogable, pero se é un documento público ou privado para que produza efectos á morte do causante, mentres esta non se produza este poderá revogalo se o desexa. En todo caso este documento necesitará da existencia dun testamento, porque así se deriva da dicción do artigo 157 que comeza empregando o termo *«el testador»*³³.

Introdúcese a novidade de que poidan partir conxuntamente os cónxuxes nun só documento aínda que tiveran testado por separado. As discrepancias que puideran producirse entre o testamento e o documento particional resolveranse a favor deste sempre que fose público e de data posterior a aquel.

A partición ten a consecuencia fundamental de facer que á morte do testador se lles confira a propiedade dos bens obxecto da partilla ós beneficiarios.

³³ ZULUETA DE HAZ, A.: «De las Partijas (Das Partillas)», en AA.VV.: *Derecho Civil Gallego*, ob. cit., páxinas 372 e ss.

O artigo 158 contén unha disposición no sentido de que a partilla feita polo testador ou cónxuxes testadores será válida aínda que o valor do adxudicado a calquera dos partícipes na comunidade hereditaria non se corresponda coa cota ou participación atribuída no testamento, sen prexuízo do dereito dos lexitimarios a reclamar no seu caso, e suplemento de lexítima.

Na partilla conxunta por ambos cónxuxes, o haber correspondente a calquera herdeiro ou partícipe nas dúas herdanzas, aínda que sexa lexitimario, poderá ser satisfeito con bens dun só causante.

Respecto ó primeiro parágrafo do artigo 158, entendemos que volve a incidir na preferencia do documento particional sobre o que di o testamento, é dicir trátase dunha mera reiteración.

En canto ó segundo parágrafo é unha confirmación do que tiñamos sinalado anteriormente con respecto á lexítima en canto que non é preciso que recaia sobre os bens do causante, non só porque pode ser pagada en metálico, senón porque tamén pode ser pagada con bens que, como neste caso, pertencen a un só dos cónxuxes.

A lei galega no artigo 159 permite que o testador xa en testamento, xa en documento público lle encomende a quen non sexa partícipe na herdanza, a facultade de face-la partilla, e pode tamén nomear contador partididor en capitulacións ou en testamento conxunto ou non, ó cónxuxe sobrevivente ó que houbese outorgado o usufructo total de viuvez, e, delega-la facultade de mellorar ós fillos e descendentes comúns, mentres continúe en estado de viuvez, o que xa se recollía no artigo 129 en canto que permite que en capitulacións matrimoniais os cónxuxes puidesen delega-la facultade de mellorar.

Os artigos seguintes dan unha serie de normas para a actuación dos contadores partididores o cal nos parece loable dado que o Código civil non contén normas concretas respecto aqueles, e, así establece a regra da comunidade cando son varios e non se establece expresamente a solidariedade nin unha orde sucesiva. Do mesmo modo establécese que os herdeiros maiores de idade e os emancipados poderán por unanimidade face-la partición aínda que houbese partididor nomeado polo causante. A senso contrario os herdeiros maiores de idade que representen ó menos o 50% do haber hereditario e sexan dous ó menos poderán facer por si sos as partillas sempre que non exista contador partididor, nin menores ou incapaces.

Finalmente introdúcense no artigo 166 unha serie de disposicións ás que terá que axustarse a partilla, e debe respectarse a vontade do causante en primeiro lugar e en defecto desta ás normas da sucesión legal.

Se á sucesión concorre un ausente de feito, do que se descoñece o seu domicilio, a súa cota será administrada polo viúvo do causante que concorre á partilla e fose ascendente do adxudicatario, en defecto deste ou

pola súa renuncia, de entre tódolos coherdeiros nomearase un que se encargue da administración o cal terá sobre a cota os mesmos dereitos e obrigas que un usufructuario, é este o contido dos artigos 167 e 168, que en definitiva recollen unha institución consuetudinaria en Galicia que se coñece co nome de «abandamento» da que se fixera eco un sector importante da doutrina galega, dos que é importante expoñente Adrio Barreiro.³⁴

O artigo 169 dispón que a partilla entre coherdeiros cando entre eles exista algún incapacitado ou menor non emancipado, legalmente representado non necesita aprobación xudicial cando exista acordo unánime entre os representantes legais e os herdeiros maiores ou emancipados. O que este artigo regula coincide co 1060 o Código civil en sede de partición hereditaria, engadindo unha cautela como a de que ha de existir acordo unánime entre tódolos representantes legais e os herdeiros maiores e emancipados.

Por último o artigo 170 di que o cesionario dun coherdeiro se subroga en lugar deste na partilla de herdanza, deste modo tan preciso a lei galega soluciona a cuestión formulada pola doutrina sobre cando se cede o dereito hereditario a un terceiro (contemplado no artigo 1067 do Código civil) este ocupa a mesma posición que o herdeiro ou non, xa que o citado texto legal garda silencio ó respecto. Non hai dúbida para o legislador galego, prodúcese subrogación.

A lei 4/1995 conclúe con dúas disposicións adicionais, catro transitorias, unha derogatoria e unha final.

A primeira disposición adicional fai referencia ás doazóns de inmo- bles por razón de matrimonio, sinalando que han de facerse en capitula- cións matrimoniais ou noutra escritura pública, sen que alcance a com- prender por que se utiliza a disposición adicional no lugar do capítulo relativo ás doazóns por razón de matrimonio.

O mesmo se pode dicir do n.º 2 da mesma disposición adicional cando se refire á modificación dos pactos sucesorios, para manifestar que deberán de axustarse ás mesmas formalidades que o pacto que se modifica ou extingue, salvo para o usufructo viudal que se poderá utili- zar para a modificación ou extinción o testamento conxunto.

A disposición adicional segunda contén un mandato ó Parlamento Galego para que cada cinco anos como máximo se proceda a nomear un relatorio, integrado por membros dos diversos grupos da Cámara, co fin de elaborar un informe comprensivo das dificultades e dúbidas que se advirtan na aplicación dos preceptos da lei.

³⁴ ADRIO BARREIRO, G: «La partición cuando hay ausentes», en AA.VV.: *I Congreso de Dereito Galego*, ob. cit., páxinas 503 e ss.

As tres primeiras transitorias refírense respectivamente ós contratos de arrendamentos rústicos vixentes á entrada en vigor da presente lei; finalizarán ó termo das prórrogas ou tácita recondución salvo pacto en contrario, os arrendamentos rústicos históricos vixentes prorrogaranse de acordo co establecido na súa propia normativa, e, as parcerías en vigor quedan suxeitas a esta lei. A cuarta disposición transitoria remite para a solución dos demais problemas de dereito intertemporal que se presenten pola entrada en vigor da lei ós principios que informan as disposicións transitorias do Código civil.

Bibliografía

- ABRAIRA LÓPEZ, C.: *El Derecho foral gallego. Estudio crítico de la Compilación de Derecho civil especial de Galicia*, Santiago de Compostela, 1970.
- ADRIO BARREIRO, G.: «La partición cuando hay ausentes», en AA.VV.: *I Congreso de Dereito Galego. Libro del I Congreso de Derecho gallego*, Ed. Comisión Executiva do I Congreso de dereito galego, Colexio de Avogados, Palacio de Xusticia da Coruña, A Coruña, 1974.
- BELLO JANEIRO, D.: «O desenvolvemento do dereito civil de Galicia no tráfico xurídico moderno», en *REGAP*, abril de 1997.
- BELTRAN DE HEREDIA y CASTAÑO, J.: *La renta vitalicia*, Madrid, 1963.
- BOUZAS COSTA, M.: «Legislación civil especial: Fundaciones, arrendamientos históricos, concentración parcelaria», en AA.VV.: *Derecho Civil Gallego*, Ed. CGPJ e Xunta de Galicia, Madrid, 1996.
- CARBALLAL PERNAS, R.: «Ante a revisión do Dereito civil especial de Galicia» en AA.VV.: *Estudos do Dereito Civil de Galicia*, Ed. Sept, Santiago de Compostela, 1973.
- CASTRO SOMOZA, J. L.: «Montes Veciñais mancomunados», en AA.VV.: *Manual de Dereito Galego* T. II. Ed. EGAP, Santiago 1996.
- CORES TRANSMONTE, B.: «A Ley 4/1995, de Dereito civil de Galicia, Primeira parte: Título preliminar, parte final e preámbulo», en *Crónica Parlamentaria*.
- FREIRE SANTOS, M.: «Comentario a la Sentencia de 8 de Enero de 1997 de la Sección 1ª de la Audiencia Provincial de la Coruña», en *Dereito*, Vol. 6. 0 N°1.
- GARCÍA CARIDAD, J. A.: «Comentario de los artículos 88 y 89 de la Compilación gallega» en ALBALADEJO, M. (dir.): *Comentarios al Código civil y Compilaciones forales. Compilación gallega* T. XXXII, Ed. EDERSA, Madrid, 1979.
- GARCÍA GOYENA, F.: *Concordancias, motivos y comentarios al Código Civil español*, T. I., Ed. Base, Barcelona, 1973 (Ed. Facsímil da de 1852)
- GLUTIERREZ ALLER, V.: «Réxime económico-familiar e sucesorio na Lei de Dereito Civil de Galicia», en AA.VV.: *Dereito civil de Galicia (Comentarios á Lei 4/1995 do 24 de maio)*, Ed. Parlamento de Galicia-Asociación Revista Xurídica Galega.
- LORENZO MERINO, F.: «A contratación na Lei de Dereito Civil de Galicia. O arrendamiento rústico», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992.
- «Prólogo» a la *Ley de Dereito Civil de Galicia*, Ed. Tecnos, 1995.
- MENÉNDEZ-VALDÉS GOLPE, E.: «Algunhas suxerencias ao Congreso de Dereito galego», en AA.VV. *Libro del I Congreso de Derecho gallego*, Ed. Comisión Executiva do I Congreso de dereito galego, Colexio de Avogados, Palacio de Xusticia da Coruña, A Coruña, 1974.
- *Las particularidades de Derecho patrimonial en el noroeste de España ante la compilación gallega y el Código Civil*, S.E., Becerreá, 1964
- MOURE MARIÑO, P.: «Comentario ó Título III: Dereitos reais», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992.
- NAGORE YARNOZ, J.: «Del testamento mancomunado y su especialidad en el Derecho Privado foral de Navarra», en AA.VV.: *Libro Homenaje a Mariano Alonso Lambán*, Zaragoza, 1972.
- NUÑEZ RODRÍGUEZ, V.: «Presentación», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992.

- PENA LÓPEZ, J. M^a.: «O ámbito material do Dereito foral, con particular consideración do ámbito de aplicación do Dereito civil galego», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992.
- REBOLLEDO VARELA, A. L.: «O contrato de vitalicio na Lei 4/1995, do 24 de maio, de Dereito Civil de Galicia», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992.
- SANDE GARCÍA, P.: «O Dereito civil de Galicia: unha actualización imposible á luz da historia», en AA.VV.: *La modernización del Derecho civil*, Ed. Fundación Alfredo Brañas, Santiago, 1994.
- SEOANE IGLESIAS, J.: «Unha aproximación as fontes do Dereito civil de Galicia», en AA.VV.: *Dereito Civil de Galicia (Comentarios a la Ley 4/1995 de 24 de Mayo)*, Ed. Parlamento de Galicia e RXG, Santiago de Compostela, 1992.
- ZULUETA DE HAZ, A.: «De las Partijas (Das Partillas)», en AA.VV.: *Derecho Civil Gallego. - I Congreso de Derecho Galego, Libro del I Congreso de Derecho gallego*, Ed. Comisión Executiva do I Congreso de dereito galego, Colexio de Avogados, Palacio de Xusticia da Coruña, A Coruña, 1974.